

Θ. Β. ΠΑΚΟΣ, Π.Α. ΡΕΠΠΑΣ

**ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΟΦΕΛΟΥΣ ΤΩΝ
ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (1982)**

ματικού φορολογικού βάρους και του πραγματικού οφέλους το οποίο προκύπτει από τη διενέργεια των δημόσιων δαπανών στα διάφορα εισοδηματικά κλιμάκια, εισοδηματικές κατηγορίες και κοινωνικές τάξεις.

Η εμπειρική μέτρηση της δημοσιονομικής επίπτωσης προσκρούει σε ανυπέρβλητα, πολλές φορές, πρακτικά προβλήματα. Η διαθεσιμότητα και αξιοπιστία κατάλληλων στατιστικών στοιχείων είναι περιορισμένη. Παράλληλα για αρκετές επιδράσεις οι οποίες μπορούν να προσδιορισθούν θεωρητικά δεν υπάρχει αξιόπιστη διαδικασία να εκφρασθούν σε μετρήσιμες διαστάσεις. Σημαντικό επίσης θέμα αποτελεί και το πρόβλημα της εκτίμησης των μη άμεσων, δευτερογενών κ.λ.π. επιδράσεων. Η σημερινή πληροφοριακή βάση σε συνδυασμό με το επίπεδο ανάπτυξης των πρακτικών τεχνικών εμπειρικής μέτρησης και εκτίμησης επιτρέπουν τον υπό περιορισμούς υπολογισμό των άμεσων επιδράσεων στη διανομή, και μόνο προσεγγιστικές εκτιμήσεις ορισμένων δευτερογενών επιπτώσεων. Συνολικές εκτιμήσεις των επιπτώσεων έχουν κατά καιρούς επιχειρηθεί αλλά τα αποτελέσματά τους δεν υπήρξαν ιδιαίτερα διαφωτιστικά. Η θεωρητική ερμηνεία είναι ασυγκρίτως πληρέστερη και ικανοποιητικότερη.

Η παρούσα έρευνα δεν επεκτείνεται σε όλα τα σχετικά προβλήματα. Ο στόχος της μελέτης συνίσταται στην εμπειρική μέτρηση της διανεμητικής επίπτωσης των δημοσίων δαπανών στην Ελλάδα, κατά το 1982. Η μεθοδολογία που εφαρμόζεται έχει συγκριτικό χαρακτήρα: Ο προσδιορισμός της διανεμητικής επίπτωσης γίνεται με αναφορά σε εναλλακτικές θεωρητικές και εμπειρικές προϋποθέσεις. Η κριτική αντιπαράθεση των αποτελεσμάτων που προκύπτουν από την χρησιμοποίηση της συγκριτικής μεθοδολογίας αποτελεί ένα πρόσθετο, δευτερεύοντα αλλά επίσης σημαντικό στόχο. Η προσέγγιση αυτή συμβάλλει αποφασιστικά στην απομυθοποίηση κυρίως της άκριτης ή παραπλανητικής επίκλησης ουδέτερων ή αντικειμενικών δήθεν αποτελεσμάτων και στην τοποθέτησή τους στη ορθή επιστημονική τους διάσταση.

II. Θεωρητικές διαστάσεις της διανεμητικής επίπτωσης των δημοσίων δαπανών

Οι θεωρητικές παραδοχές για το χαρακτήρα και την φύση των οικονομικών και άλλων λειτουργιών του κράτους είναι καθοριστικές για την κατάσταση και εκτέλεση κάθε αξιόπιστης εμπειρικής έρευνας στο χώρο της δημοσιονομικής επίπτωσης. Τα πρακτικά προβλήματα τα οποία ανακύπτουν κατά την προσπάθεια πρακτικού προσδιορισμού του οφέλους το οποίο απολαμβάνουν τα διάφορα εισοδηματικά κλιμάκια ή κοινωνικές τάξεις μπορεί να επιλυθούν ικανοποιητικά και με αξιώσεις αντικειμενικότητας μόνο με ρητή αναφορά στις θεμελιακές θεωρητικές αντιλήψεις για την φύση και το ρόλο του κράτους στις σύγχρονες οικονομίες της αγοράς. Δυό διαφορετικές θεωρίες για τη φύση του κράτους και για το ρόλο της κρατικής οικονομικής δράσης θα αποτελέσουν το θεωρητικό υπόβαθρο στη βάση και σε αναφορά με το οποίο θα προσδιορισθεί η διανεμητική επίπτωση των δημοσίων δαπανών. Η πρώτη

βασίζεται στην πλουραλιστική πολιτική θεωρία περί κράτους όπως αυτή υπολαμβάνεται από τη παρεμβατική οικονομική θεωρία της ευημερίας και πιο συγκεκριμένα τη θεωρία των δημόσιων αγαθών.² Η δεύτερη συνδέεται με τη μαρξιστική θεωρία περί κράτους και ειδικότερα με τη μαρξιστική θεωρία περί κρατικών δαπανών.³

Σύμφωνα με την παρεμβατική οικονομική θεωρία της ευημερίας οι οικονομικές λειτουργίες του κράτους αποσκοπούν στην εξυπηρέτηση του δημοσίου, κοινού ή γενικού συμφέροντος. Οι αντιλήψεις για το δημόσιο συμφέρον και την κοινωνική ευημερία είναι ενσωματωμένες στην πολιτική θεωρία του πλουραλισμού και στις θεωρίες περί κοινωνικού συμβολαίου. Κατά την επικρατέστερη άποψη οι λειτουργίες του κράτους πηγάζουν από την ανάγκη να εξισορροπηθούν οι συνεχείς κοινωνικές συγκρούσεις οι οποίες προκαλούνται κυρίως από τη διατάραξη της διανομής του εισοδήματος και τις διαμάχες για τη διεκδίκηση μεγαλύτερου μεριδίου. Ο ανταγωνισμός ο οποίος χαρακτηρίζει τις οικονομίες της αγοράς συγκεκριμενοποιείται ουσιαστικά στις μεταβολές και τις εξελίξεις της τεχνολογίας παραγωγής. Οι τελευταίες προκαλούν σημαντικές διαρθρωτικές ανακατατάξεις στην κατανομή της παραγωγικής δυναμικότητας με επακόλουθο τη σταθερή -διακοπτόμενη έστω από βραχυχρόνιες αντιστροφές- αύξηση του βαθμού συγκέντρωσης της οικονομικής δύναμης σε ολοένα και λιγότερα χέρια. Ο αντίκτυπος αυτής της εξελικτικής διαδικασίας γίνεται αισθητός ταχύτερα από το κοινωνικό σύνολο μια και παίρνει τη μορφή της επιδείνωσης της ήδη άνισης διανομής του εισοδήματος. Στα πλαίσια της οικονομίας της αγοράς το κράτος είναι η μόνη «εξωοικονομική» δύναμη η οποία μπορεί να δράσει αντισταθμιστικά στην τάση για αύξηση της άνισης διανομής με συστηματική οικονομική (δημοσιονομική κυρίως) παρέμβαση στη λειτουργία της αγοράς. Στόχος της κρατικής παρέμβασης είναι η διατήρηση κοινωνικά ανεκτής διανομής η οποία αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη κοινωνικής συναίνεσης, περιορισμό της κοινωνικής δυσαρέσκειας και ιδεολογική νομιμοποίηση του συστήματος.⁴ Παράλληλα οι καταστάσεις φτώχειας και τα άλλα φαινόμενα κοινωνικής αποστέρησης που χαρακτηρίζουν τις οικονομίες της αγοράς έρχονται σε χτυπητή αντίθεση με την χωρίς ιστορικό προηγούμενο αύξηση του υλικού πλούτου των σύγχρονων βιομηχανικών κοινωνιών και δεν θεωρείται ότι συνάδουν προς το κοινωνικό

2. Όταν μιλάμε για παρεμβατική οικονομική της ευημερίας δεν έχουμε υπόψη μας κάποιο αυστηρά δομημένο θεωρητικό πλαίσιο. Αντίθετα εδώ θα μπορούσε να ενταχθούν θεωρητικοί με σημαντικά διαφορετικές αντιλήψεις όπως Bantham, J. S. Mill Wicksell, Lindahl, Pigou από τους παλαιότερους αλλά και νεότερους παρεμβατιστές Keynes, Galbraith, Myrdal και ακόμη νεοκεϋνσιανούς και ορισμένους νεοφιλελευθέρους οι οποίοι αποδέχονται το ρυθμιστικό και διορθωτικό της αγοράς ρόλο του κράτους.

3. Για συστηματική παρουσίαση βλέπε Δ. Καραγιώργας (1979, 1981) Μ. Λαμπρινίδης (1985) και Γ. Σταμάτης (1984).

4. Αναλυτικότερα παρουσίαση της θέσης αυτής βρίσκεται στα C.V. Brown and P.M. Jackson 1982. Εξαιρετικό όμως ενδιαφέρον παρουσιάζει η προσέγγιση των K. Cole, J. Cameron and C. Edwards (1983).

συμφέρον. Η θεωρία δέχεται ότι όλοι οι πολίτες έχουν δικαίωμα σε ένα ελάχιστο εισόδημα αρκετό για να ικανοποιεί ότι θα μπορούσε —με όλες τις κοινωνικές συμβατικότητες— να θεωρηθούν ελάχιστες βασικές ανθρώπινες ανάγκες. Είναι ακριβώς το πρόβλημα των φαινομένων κοινωνικής αποστέρησης τα οποία θα μπορούσαν να αντιμετωπισθούν αποτελεσματικά με συστηματική και κατάλληλη πολιτική δημοσίων δαπανών. Ειδικά οι μεταβιβαστικές πληρωμές μπορεί να χρησιμοποιηθούν για τη μεταβίβαση εισοδήματος προς τα κατώτερα εισοδηματικά στρώματα με στόχο να εξασφαλισθεί το ελάχιστο κοινωνικά ανεκτό επίπεδο διαβίωσης. Είναι αυτονόητο ότι η φορολογική πολιτική είναι εντελώς ακατάλληλη για αυτό το σκοπό. Μπορεί μόνο να μειώσει τις οικονομικές ανισότητες περιορίζοντας τα μεγάλα εισοδήματα.

Από τη θεμελίωση αυτή συνάγεται έμμεσα αλλά αβίαστα το συμπέρασμα ότι το κράτος πρέπει να ρυθμίζει συστηματικά και προγραμματισμένα τη διανομή του εθνικού εισοδήματος για να αντισταθμίσει τις εγγενείς τάσεις του συστήματος προς τη διεύρυνση της οικονομικής ανισότητας. Έτσι το θεωρητικό πρόκριμα σχετικά με τη διανεμητική επίπτωση των δημοσίων δαπανών μπορεί να προσδιορισθεί με αξιώσεις αντικειμενικότητας αλλά όχι και χωρίς δυσκολίες. Τα όποια θεωρητικά συμπεράσματα πρέπει να ελέγχονται από την εμπειρία. Η εμπειρία όμως είναι αντιφατική. Έτσι το γεγονός ότι παρά την αύξηση της συγκέντρωσης της οικονομικής δύναμης που παρατηρήθηκε σε όλες τις καπιταλιστικές χώρες στη διάρκεια του αιώνα μας η εισοδηματική ανισότητα δεν επιδεινώθηκε —αντίθετα σε ορισμένες χώρες σημειώθηκε σημαντική βελτίωση— καθώς και η επίτευξη υψηλής απασχόλησης μετά τον πόλεμο αποδίδεται στην επιτυχή παρέμβαση του κράτους. Όμως τις τελευταίες δύο δεκαετίες, παρότι η κρατική παρέμβαση στην οικονομία συνεχίστηκε, τόσο η ανισότητα στη διανομή όσο και η ανεργία αυξήθηκαν. Θα αποδοθούν οι δυσμενείς αυτές εξελίξεις και πάλι στο κράτος; Οι αντιφατικές εμπειρικές εξελίξεις αποκαλύπτουν την αδυναμία συναγωγής γενικών —να ισχύουν για όλες τις δαπάνες— συμπερασμάτων σχετικά με τη διανεμητική επίδραση των δημοσίων δαπανών. Έτσι παρά την δυνατότητα που υπάρχει για ορισμένες δαπάνες να χρησιμοποιηθούν σαν μέσα απάμβλυνσης της άνισης διανομής το τελικό αποτέλεσμα εξαρτάται από την επίπτωση όλων των επιμέρους δαπανών. Έχει διαπιστωθεί ότι μεγάλος αριθμός δαπανών επιτείνει τις διαφορές στη διανομή. Από καθαρά μαθηματική άποψη το τελικό αποτέλεσμα εξαρτάται από την συνισταμένη της επίπτωσης όλων των επιμέρους δημοσίων δαπανών. Όμως η σύνθεση των δημοσίων δαπανών φαίνεται να εξαρτάται από το χαρακτήρα των κοινωνικών συγκρούσεων που επικρατούν, τις δυνατότητες των επιμέρους συσπειρώσεων ομάδων συμφερόντων να ασκήσουν πίεση και να πετύχουν ευνοϊκές για αυτές λύσεις και από τους συγκεκριμένους στόχους της κρατικής πολιτικής όπως οι τελευταίοι προσδιορίζονται και περιορίζονται από την αναγκαιότητα για εξισορρόπηση των κοινωνικών συγκρούσεων για τη διατήρηση της κοινωνικής συναίνεσης. Από την προηγούμενη ανάλυση και τις γενικές παραδοχές της παρεμβατικής θεωρίας μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα ότι το αναδιανεμητικό αποτέλεσμα των δημοσίων δαπανών είναι θε-

μα πραγματικό και μπορεί να προσδιορισθεί εμπειρικά αν υπάρχουν τα αναγκαία στατιστικά στοιχεία σε λεπτομερική και αξιόπιστη βάση.

Η μαρξιστική θεωρία περί κράτους αναπτύσσεται γύρω από τη θεμελιακή αντίληψη ότι το κράτος έχει σαν τελικό σκοπό την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της καπιταλιστικής τάξης ως συνόλου. Σε γενικές γραμμές, το κράτος δημιουργεί ορισμένες προϋποθέσεις και συνδράμει την δημιουργία άλλων ώστε να διασφαλίζεται η κυριαρχία του κεφαλαίου με την αναπαραγωγή και διαιώνιση της ταξικής (οικονομικής και πολιτικής) εξουσίας. με άλλα λόγια δημιουργεί άμεσα μεν το θεσμικό πλαίσιο και συμβάλλει έμμεσα στη δημιουργία των υλικών και ιδεολογικών προϋποθέσεων για την στήριξη της κυριαρχίας της αστικής τάξης. Όμως το κράτος ούτε συγκροτείται άμεσα ως ταξικό, ούτε εξυπηρετεί τα κοινά βραχυχρόνια και μακροχρόνια συμφέροντα της καπιταλιστικής τάξης κατά τρόπο εμφανή και ευθύ. Το καπιταλιστικό κράτος λειτουργεί ως πολιτικός μηχανισμός ταξικής εξουσίας στα πλαίσια μιας αέναης διπλής συγκρουσιακής διαδικασίας. Ενδοταξικός (ενδοκαπιταλιστικός) ανταγωνισμός μεταξύ επιμέρους ατομικών κεφαλαίων και ταξική σύγκρουση μεταξύ του κεφαλαίου ως σύνολο από τη μια μεριά, και της εργασίας από την άλλη. Η τελευταία εκδηλώνεται με την μορφή ταξικής πάλης και αποτελεί ως τέτοια, τη θεμελιακή κοινωνική αντίφαση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής· αποκαλύπτει την ουσία της «ταξικότητας» του κράτους και του επιβάλλει συγκεκριμένες λειτουργίες οι οποίες αποσκοπούν, στην διατήρηση της συνοχής του κεφαλαίου, την διάσπαση της εργατικής τάξης, την επιβόθηση της συσσώρευσης και την νομιμοποίηση της ταξικής εξουσίας. Όμως οι αντιφάσεις της καπιταλιστικής κοινωνίας αναπαράγονται και ως αντιφάσεις της κρατικής πολιτικής. Η αναγκαιότητα για την εξισορρόπηση των ενδοκαπιταλιστικών αντιθέσεων και την αντιμετώπιση της ταξικής πάλης προσδίδει στην κρατική δράση χαρακτήρα αντιφατικό.⁶

Η αντίφαση η οποία χαρακτηρίζει γενικά τις λειτουργίες του καπιταλιστικού κράτους δεν μπορεί παρά να εμφανίζεται στη φύση και το ύψος των επιμέρους κρατικών δαπανών καθώς και τη σύνθεση του συνόλου.⁷ Σύμφωνα με τις επικρατέστερες μαρξιστικές ερμηνείες οι κυριώτερες από τις κρατικές δαπάνες όπως δαπάνες άμυνας, αστυνόμευσης, δικαιοσύνης κλπ αποσκοπούν στην εξυπηρέτηση αποκλειστικά των συμφερόντων της καπιταλιστικής τάξης. Παράλληλα οι μαρξιστές δέχονται ότι υπάρχουν άλλες κατηγορίες κρατικών δαπανών, οι αποκαλούμενες δαπάνες ευημερίας, όπως δαπάνες πρόνοιας, επιδόματα ανεργίας, οικογενειακά επιδόματα, δαπάνες για ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, κλπ. οι οποίες παρέχουν όφελος τόσο στο κεφάλαιο όσο και στην

5. Σελ. 9 Βλέπε C.V. Brown and P.M. Jackson (1982) σελ. 287.

6. Η προσέγγιση αυτή αποτελεί σύνθεση διαφόρων μαρξιστικών απόψεων και ακριβώς γιαυτό το λόγο δεν μπορεί να θεωρηθεί ως η μαρξιστική άποψη. Η σχετική βιβλιογραφία είναι ιδιαίτερα πλούσια και ενδιαφέρουσα Δ. Καραγιωργας (1979) J. O Connor, D. Yaffe (1973), Μ. Λαμπρινίδης (1985).

7. D.M. Peppard Jr. (1976).

εργασία.⁸ Η παραδοχή ορισμένων μαρξιστών σχετικά με αυτές τις κατηγορίες κρατικών δαπανών είναι ότι η διενέργειά τους παρόλο που υπαγορεύεται από την πιεστική αναγκαιότητα νομιμοποίησης του καπιταλιστικού συστήματος και συντήρησης ενός αποτελεσματικού εφεδρικού στρατού ανέργων ώστε να υπάρχει συνεχής έλεγχος και συγκράτηση του εργατικού μισθού, εντούτοις προσφέρουν κάποιο όφελος και στην εργατική τάξη, στο βαθμό που ανακουφίζουν άμεσα ορισμένες κατηγορίες του πληθυσμού. Μια άλλη ερμηνεία που πηγάζει από μια ακραία ίνστρουμενταλιστική αντίληψη για τη φύση και το ρόλο του καπιταλιστικού κράτους, υποστηρίζει ότι ακόμα και στις περιπτώσεις όπου είναι δυνατό να προσδιορισθούν άμεσα ωφελούμενοι, η τελική επίπτωση πηγαίνει στους καπιταλιστές. Στην προκειμένη περίπτωση δεν τίθεται πρακτικό πρόβλημα κατανομής του οφέλους των δημοσίων δαπανών μια και όλο το όφελος πηγαίνει στην καπιταλιστική τάξη. Η ακραία αυτή θέση ελέγχεται ως μερικά ανακριβής και αντιδιαλεκτική μια και αντιπαρέχεται τον αντιφατικό χαρακτήρα των λειτουργιών του κράτους και παραβλέπει τη σημασία της ταξικής πάλης αγνοώντας το πραγματικό γεγονός ότι τις περισσότερες κοινωνικές παροχές τις κέρδισαν οι εργαζόμενοι με σκληρούς αγώνες και βαρύ τίμημα.

Συμπερασματικά η προσπάθεια εμπειρικής εκτίμησης της διανεμητικής επίδρασης των κρατικών δαπανών στηριγμένη σε μαρξιστική προσέγγιση εξαρτάται, όπως και στην προηγούμενη περίπτωση από την ύπαρξη κατάλληλης στατιστικής πληροφόρησης καθώς και την επίλυση του προβλήματος ποιός ωφελείται και πόσο από τις διάφορες κρατικές δαπάνες. Όμως στην προκειμένη περίπτωση το εγχείρημα καθίσταται περισσότερο δύσκολο εξαιτίας του γεγονότος ότι τα στατιστικά στοιχεία δεν δημοσιεύονται αλλά ούτε και συλλέγονται σε ταξική βάση. Έτσι η ταξική κατανομή του εισοδήματος και των κρατικών δαπανών θα πρέπει να υπολογισθεί με έμμεσους τρόπους.

III. Μεθοδολογία εκτίμησης της επίπτωσης του οφέλους των δημοσίων δαπανών

Για να εκτιμήσουμε την επίπτωση του οφέλους των δημοσίων δαπανών απαιτούνται οι ακόλουθες πληροφορίες: Πρώτο, χρειάζεται να γνωρίζουμε την κατά εισοδηματικά κλιμάκια κατανομή του εισοδήματος και δεύτερο την κατά εισοδηματικά κλιμάκια κατανομή του οφέλους των δημοσίων δαπανών. Η δεύτερη πληροφορία δεν υπάρχει διαθέσιμη και πρέπει να υπολογισθεί. Αντίθετα, όλες οι στατιστικές εισοδήματος παρέχουν σχετικές επίσημες κατανομές του εισοδήματος κατά εισοδηματικά κλιμάκια. Δυστυχώς στην Ελλάδα δεν υπάρχουν επίσημα στατιστικά στοιχεία για την κατανομή του εισοδήματος πράγμα που δημιουργεί πρόσθετες δυσχέρειες. Στην παρούσα έρευνα θα βασισθούμε στις εκτιμήσεις της κατανομής του εισοδήματος οι οποίες έγιναν από

8. Δ. Καράγιωργας (1978, 1979, 1981).

τους Δ. Καράγιωργα και Θ. Πάκο (1987)⁹. Έχοντας λύσει το πρόβλημα της κατανομής του εισοδήματος στη συνέχεια θα προσεγγίσουμε το θέμα της κατανομής του οφέλους.

α). Σχέση κόστους δημόσιας δαπάνης και προκύπτοντος οφέλους

Αναγκαία προϋπόθεση για τον προσδιορισμό της διανεμητικής επίπτωσης των δημόσιων δαπανών αποτελεί ο επακριβής εννοιολογικός προσδιορισμός του οφέλους το οποίο προκύπτει από τη διενέργεια δημοσίων δαπανών και η επεξεργασία πρακτικών τρόπων για να εκφρασθεί η διάσταση αυτή σε μετρήσιμα μεγέθη. Η στοιχειοθέτηση του σχετικού προβλήματος είναι απλή· συνίσταται στον προσδιορισμό της σχέσης μεταξύ κόστους παραγωγής των διάφορων δημόσιων αγαθών και του ύψους του οφέλους που απορρέει από αυτά. Ο προσδιορισμός της σχέσης αυτής έχει κατ' εξοχή θεωρητική διάσταση· εξαρτάται δε από την περί αξίας αντίληψη της θεωρίας.

Κατά την επικρατούσα νεοφιλελεύθερη οικονομική ορθοδοξία το όφελος κάποιου αγαθού προσδιορίζεται υποκειμενικά από τον αγοραστή και ποσοτικοποιείται αντικειμενικά με την προθυμία που δείχνει πληρώνοντας τη σχετική τιμή. Ό,τι καθορίζει την αξία ενός πράγματος είναι η υποκειμενική, ψυχολογική, προδιάθεση και προτίμηση του ατομικού καταναλωτή, όπως η τελευταία εκδηλώνεται στην αγορά με τη διάθεση και απόφαση να πληρώσει την «επικρατούσα» τιμή για την απόκτησή του. Σύμφωνα με την νεοφιλελεύθερη οικονομική θεωρία επειδή ο εφοδιασμός της κοινωνίας με δημόσια αγαθά δεν διαμεσολαβείται από την αγορά δεν είναι δυνατό να μετρηθεί με αντικειμενικό και άρα αξιόπιστο τρόπο το όφελός τους. Οι νεοφιλελεύθεροι υποστηρίζουν ότι πέρα από ορισμένες δαπάνες χρηματοδότησης υπηρεσιών απαραίτητων για τη λειτουργία και προστασία της ελεύθερης ανταλλαγής στην αγορά, όλες οι άλλες δεν προσφέρουν ανάλογο πραγματικό όφελος στην κοινωνία. Υποστηρίζουν ότι η διόγκωση των δημοσίων δαπανών που παρατηρήθηκε μεταπολεμικά εκφράζει τις φιλοδοξίες των κυβερνήσεων¹⁰ και κατά κανόνα μειώνουν το συνολικό κοινωνικό όφελος. Σχετικά με την διανεμητική τους επίπτωση η προσέγγιση αυτή δεν έχει πολλά να πει. Υποστηρίζει ότι οι αναγκαίες δαπάνες οφελούν όλους εξίσου και μόνο ορισμένες κατηγορίες δαπανών ευημερίας είναι ενδεχόμενο να οφελούν συγκεκριμένες κατηγορίες αλλά το όφελος αυτό αντισταθμίζεται από τις δυσμενείς συνέπειες της κρατικής παρέμβασης.¹¹

Αντίθετα οι θεωρίες που αποτελούν τη βάση της παρούσας εμπειρικής έρευνας δέχονται περισσότερο ή λιγότερο ρητά ότι η αξία και άρα το όφελος ενός αγαθού προσδιορίζεται από το κόστος παραγωγής του, όπως το τελει-

9. Η μέθοδος υπολογισμού είναι έμμεση και στηρίζεται στην αναγωγή της κατανομής της καταναλωτικής δαπάνης σε εισόδημα με τη βοήθεια μιας συνάρτησης κατανάλωσης.

10. Βλέπε μεταξύ άλλων: M. Friedman (1968), M. Friedman and R. Friedman (1980), F.A. Hayek (1944).

11. Η θέση της νεοφιλελεύθερης αντίληψης παρουσιάζεται για λόγους πληρότητας και δεν θα μας απασχολήσει περισσότερο.

ταίο προσδιορίζεται από τις επιμέρους θεωρίες. Η παραδοχή είναι, σε αντίθεση με τους νεοφιλελεύθερους οι οποίοι θεωρούν το όφελος των δημοσίων αγαθών κοινωνικά απροσδιόριστο, ότι μπορεί να μετρηθεί αντικειμενικά και κατά κανόνα δεν είναι μικρότερο από το κόστος παραγωγής του δημοσίου αγαθού. Κατά μian αντίληψη παρεμβατικών οικονομολόγων το όφελος των δημοσίων αγαθών ξεπερνάει κατά πολύ το κόστος παραγωγής τους.¹² Το ισχυρότερο επιχειρήμα τους στηρίζεται στην διαπίστωση ότι ο μηχανισμός της αγοράς εξαιτίας των ατελειών της δεν εξισώνει το κοινωνικό οριακό κόστος με το κοινωνικό οριακό όφελος πράγμα που κάνει αναγκαία την κρατική παρέμβαση ώστε να αριστοποιηθεί η κατανομή των μέσων παραγωγής.¹³ Με την επιχειρηματολογία αυτή είναι δυνατό να υποστηριχθεί με βασιμότητα η άποψη ότι το όφελος των δημοσίων αγαθών ισούται με το κόστος παραγωγής στην κοινωνία. Αυτή είναι άλλωστε και η υπόθεση που υιοθετείται στην παρούσα έρευνα.

(β). Συναγωγή κριτηρίων κατανομής του οφέλους των δημοσίων δαπανών

Στη συνέχεια θα ασχοληθούμε με προβλήματα εξεύρεσης κριτηρίων κατανομής του οφέλους των δημοσίων δαπανών κατά εισοδηματικά στρώματα. Η μεθοδολογική προσέγγιση στην παράγραφο αυτή ακολουθεί την πρακτική των εμπειρικών μελετών οι οποίες αντιμετωπίζουν το θέμα της επίπτωσης από την πλευρά της παρεμβατικής οικονομικής θεωρίας. Οι περισσότερες ως τώρα εμπειρικές έρευνες μέτρησης και κατανομής του οφέλους το οποίο απορρέει από τις δημόσιες δαπάνες στηρίχθηκαν σε *ad hoc* κριτήρια επίπτωσης που θεμελιώνονταν σε θεσμικές ρυθμίσεις και προθέσεις. Η επιλογή κριτηρίων επίπτωσης με παρόμοια μεθοδολογία δεν θα πρέπει να θεωρηθεί ως γενικά εσφαλμένη και αυθαίρετη. Είναι όμως σκόπιμο να τονισθεί εμφατικά ότι παρόμοια θεμελίωση μπορεί να οδηγήσει σε όχι αντικειμενική μέτρηση της διανεμητικής επίδρασης των δημοσίων δαπανών. Οι νομοθετικές προθέσεις δεν πραγματοποιούνται πάντα ή πολύ σπάνια στο σύνολό τους. Τούτο συμβαίνει επειδή η νομοθετική ρύθμιση προκαλεί αλυσιδωτές αντιδράσεις στην αγορά με αποτέλεσμα να καθίσταται ασαφής η τελική επίπτωση.

Ένα δεύτερο σημείο κριτικής αναφέρεται στη δυνατότητα απόλαυσης του οφέλους. Το γεγονός ότι γίνονται π.χ. δαπάνες για να ωφεληθούν ορισμένες συγκεκριμένες κατηγορίες πληθυσμού δεν συνιστά ταυτόχρονα και απόδειξη ότι όντως οι κατηγορίες αυτές αξιοποιούν τις παρεχόμενες δημόσιες υπηρεσίες και αγαθά.

12. Ικανοποιητική ανάλυση με πλήρη βιβλιογραφία παρουσιάζεται στο P.O. Steiner (1974) (353-357). Βλέπε επίσης τη θεωρητική προβληματική που αναπτύσσεται από τους Cole K. Cameron J., Edwards C. (1983) & Edwards C. (1985).

13. Κατά κανόνα η αγορά παράγει περισσότερα αγαθά από το ότι είναι κοινωνικά επιθυμητό από την κατηγορία εκείνη η οποία προκαλεί εξωτερικές επιβαρύνσεις και λιγότερα από εκείνα τα οποία προκαλούν εξωτερικές οικονομίες. Βλ. Εκτεταμένη ανάλυση στο Δ. Καράγωργας (1979).

Τα τελευταία χρόνια, οι σχετικές έρευνες έχουν στραφεί στην αναζήτηση κριτηρίων τα οποία δεν συνάγονται μόνο από θεσμικά χαρακτηριστικά αλλά και από την ανάλυση των οικονομικών κυρίως επιδράσεων των δημοσίων δαπανών. Η μέθοδος η οποία ακολουθείται εδώ είναι η λεπτομερής διάκριση των δαπανών και η αναζήτηση πραγματικών ενδείξεων για την επίπτωσή τους.

Γενικά, οι δημόσιες δαπάνες μπορεί να χωρισθούν σε δύο μεγάλες κατηγορίες σε εκείνες οι οποίες νομοθετούνται με πρόθεση να ωφελήσουν άμεσα συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες ή εισοδηματικά στρώματα και σε εκείνες οι οποίες θεσμοθετούνται με προοπτική να εξυπηρετήσουν το κοινωνικό σύνολο. Η διάκριση αυτή είναι κρίσιμη για την εμπειρική έρευνα. Ωστόσο πέρα από την νομοθετική ρύθμιση η οικονομική ανάλυση των δαπανών μπορεί να αποκαλύψει ότι ορισμένες δαπάνες οι οποίες θεσπίζονται με στόχο να ωφελήσουν το κοινωνικό σύνολο, ωφελούν συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες και το αντίθετο. Από πρακτική άποψη το σύνολο των δημοσίων δαπανών θα το χωρίσουμε σε δύο κατηγορίες. Σε δαπάνες άμεσα κατανεμόμενες στις οποίες θα περιλάβουμε το σύνολο ή μέρος των δημοσίων εκείνων δαπανών για τις οποίες θα καταστεί δυνατός ο προσδιορισμός των συγκεκριμένων ομάδων οι οποίες ωφελούνται, και σε δαπάνες μη άμεσα κατανεμόμενες στις οποίες θα περιλάβουμε όλες τις υπόλοιπες. Στην πρώτη κατηγορία εντάσσονται οι μεταβιβαστικές πληρωμές και μέρος ορισμένων (ειδικών) δημοσίων δαπανών, για αγαθά και υπηρεσίες το όφελος των οποίων το καρπώνονται άμεσα συγκεκριμένες ομάδες, άτομα, ή εισοδηματικά στρώματα. Στη δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνονται οι δαπάνες εκείνες οι οποίες χρηματοδοτούν τον εφοδιασμό της κοινωνίας με τα αποκαλούμενα καθαρά δημόσια αγαθά (γενικές δαπάνες), των οποίων το όφελος διαχέεται στο σύνολο της κοινωνίας.

Σε σχέση με αυτή τη διάκριση πρέπει να επισημανθούν δύο σημαντικά προβλήματα. Το πρώτο αναφέρεται σε ό,τι θα μπορούσε να αποκληθεί αφανείς μεταβιβάσεις. Οι σπουδαιότερες, από άποψη όγκου, αφανείς μεταβιβάσεις προέρχονται από φορολογικές διακρίσεις και περιλαμβάνουν διάφορες μορφές φορολογικών κινήτρων, απαλλαγών κ.λ.π. Είναι φανερό ότι οι αφανείς μεταβιβάσεις πρέπει να θεωρούνται ότι προσφέρουν άμεσο όφελος στις συγκεκριμένες ομάδες ή εισοδηματικά κλιμάκια. Ο μη συνυπολογισμός αποτελεί στοιχείο απόκλισης από την πραγματική κατανομή του οφέλους κατά εισοδηματικά κλιμάκια. Όμως στην προκειμένη περίπτωση ο συνυπολογισμός των εμμέσων αυτών μεταβιβάσεων απαιτεί ιδιαίτερη εμπειρική έρευνα για τον ποσοτικό προσδιορισμό τους¹⁴.

Το δεύτερο θέμα αναφέρεται στις παραδοχές που γίνονται σχετικά με το αν οι άμεσα κατανεμόμενες ειδικές, δαπάνες ωφελούν πέρα από τους άμεσους αποδέκτες και άλλες κατηγορίες του πληθυσμού. Στο θεωρητικό επίπεδο έ-

14. Η απώλεια φορολογικών εσόδων από τα διάφορα κίνητρα και απαλλαγές φθάνουν σε υψηλά επίπεδα. Βλέπε στον ίδιο τόμο τη μελέτη του Ν. Τάτσου. «Το Φορολογικό Σύστημα σαν Μέσο Άσκησης Κοινωνικής Πολιτικής: Η Έννοια των Φορολογικών Δαπανών».

χουν διατυπωθεί δύο ακραίες θέσεις. Η μία θεωρεί ότι οι μόνοι ωφελούμενοι είναι όσοι άμεσα απολαμβάνουν τη σχετική παροχή ή αγαθό. Αν γίνει δεκτή η αντίληψη αυτή τότε όλο το όφελος των ειδικών δαπανών θα πρέπει να κατανεμηθεί στα συγκεκριμένα και μόνο στρώματα. Η δεύτερη υπόθεση δέχεται ότι η κατηγορία αυτή, ή το λιγότερο μερικές δαπάνες τουλάχιστον — π.χ. όσες αποσκοπούν στην ενίσχυση της κοινωνικής συναίνεσης — ωφελούν πέρα από τους άμεσους αποδέκτες τους και άλλες κοινωνικές τάξεις ή εισοδηματικά στρώματα. Ένα παράδειγμα ίσως να συμβάλει στην κατανόηση της σχετικής προβληματικής. Άμεσα ωφελούμενοι από τις μεταβιβάσεις κεφαλαίου είναι οι επιχειρηματίες που παίρνουν τα σχετικά ποσά. Όμως στο βαθμό κατά τον οποίο οι μεταβιβάσεις κεφαλαίου αυξάνουν την απασχόληση και μειώνουν την ανεργία είναι φανερό ότι κάποιο όφελος — έμμεσο βέβαια — λαμβάνουν και όσοι προηγούμενα άνεργοι βρήκαν απασχόληση. Τα επιχειρήματα που προβάλλονται προς ενίσχυση της άποψης αυτής έχουν παρακινήσει τους ερευνητές να επιχειρούν εναλλακτικές εκτιμήσεις. Έτσι γίνεται η παραδοχή ότι ένα ποσοστό της σχετικής δαπάνης, αντιπροσωπεύει όφελος το οποίο κατά κανόνα θεωρείται ως εξωτερική οικονομία (γενική δαπάνη) που διαχέεται στο κοινωνικό σύνολο. Ως τώρα δεν έχει καταστεί δυνατό να εξευρεθούν αντικειμενικά κριτήρια για τον προσδιορισμό των σχετικών ποσοστών παρόλη την αξιολογία προσπάθεια και τη σημαντική πρόοδο, που έχει σημειωθεί τα τελευταία χρόνια προς αυτή την κατεύθυνση.¹⁵

Λεπτομερής ανάλυση όλων των επιμέρους δαπανών οι οποίες εμπίπτουν σ' αυτή την κατηγορία δεν είναι πρακτικά δυνατή στα όρια αυτής της μελέτης. Άλλωστε δεν την θεωρούμε και σκόπιμη. Έτσι θα περιορισθούμε στην παρουσίαση των κριτηρίων κατανομής των βασικών δαπανών κάθε κατηγορίας.

1. Κατανομή μεταβιβαστικών πληρωμών: (i) Δαπάνες κοινωνικής πρόνοιας. Οι δαπάνες αυτές έχουν θεσπισθεί με αποκλειστικό στόχο να ανακουφίσουν συγκεκριμένες εισοδηματικές κατηγορίες του πληθυσμού· τα εισοδηματικά εκείνα στρώματα που έχουν ελάχιστο ή καθόλου εισόδημα. Ορισμένες χώρες π.χ. Ηνωμένο Βασίλειο, ΗΠΑ, και άλλες διαθέτουν στοιχεία κατανομής των σχετικών ποσών οπότε η κατανομή γίνεται στη βάση της επίσημης στατιστικής πληροφόρησης. Στις περιπτώσεις, όπως π.χ. στην Ελλάδα, που δεν υπάρχουν στοιχεία, η κατανομή τους βασίζεται σε θεωρητική συναγωγή και πρακτική εφαρμογή κριτηρίων επίπτωσης. Η συνηθέστερη υπόθεση είναι ότι οι δαπάνες αυτές οφελούν άμεσα άτομα που βρίσκονται στα κατώτερα κλιμάκια οικογενειακού εισοδήματος. Έτσι κατά κανόνα οι εμπειρικές έρευνες κατανέμουν τις δαπάνες πρόνοιας στα χαμηλά εισοδηματικά κλιμάκια είτε αναλογικά προς τον αριθμό των νοικοκυριών ή του πληθυσμού των κλιμακίων

15. Τα σχετικά θεωρητικά και εμπειρικά προβλήματα έχουν απασχολήσει πολλούς ερευνητές. Βλ. κυρίως τις πρακτικές εφαρμογές των A. Aaron και Mc'Guire (1970), A.J. Mann & D. Perlis (1977) G.G. Sahota (1977).

αυτών, είτε αντιστρόφως ανάλογα προς το οικογενειακό εισόδημα των σχετικών εισοδηματικών κλιμακίων.

(ii) Δαπάνες κοινωνικής Ασφάλισης. Η κυριότερη δαπάνη στην κατηγορία αυτή είναι οι συντάξεις. Για την κατανομή τους κατά εισοδηματικά κλιμάκια έχουν προταθεί και χρησιμοποιηθεί διάφορα κριτήρια, όπως η κατανομή των εισφορών στην κοινωνική ασφάλιση, και η κατανομή των μισθών και ημερομισθίων. Οι δαπάνες για επιδόματα ανεργίας κατανέμονται με βάση την κατανομή των ανέργων, ή με βάση τις σχετικές εισφορές και σε περίπτωση που δεν υπάρχουν παρόμοια στοιχεία ανάλογα με την κατανομή των ασφαλισμένων. Η ίδια πρακτική ακολουθείται και στην κατανομή των επιδομάτων ασθενοείας κλπ.

(iii) Δαπάνες για ενίσχυση της επιχειρηματικής δράσης. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται όλες οι μορφές άμεσης και έμμεσης ενίσχυσης των επιχειρήσεων. Μεταβιβάσεις κεφαλαίου, εξαγωγικά κίνητρα, κάλυψη ελλειμμάτων των δημοσίων επιχειρήσεων και οργανισμών τα προϊόντα των οποίων αποτελούν φτηνές εισροές για τις ιδιωτικές επιχειρήσεις, καθώς και κάθε άλλη μορφή επιδότησης ή επιχορήγησης προς το ιδιωτικό κεφάλαιο. Οι δαπάνες αυτές θεωρείται ότι κατά κανόνα και ιδιαίτερα όταν επικρατούν συνθήκες αγοράς πωλητών οφελούν εξολοκλήρου τους άμεσα ενισχυόμενους. Άμεση συνέπεια των δαπανών αυτών είναι να αυξάνουν τα κέρδη των επιχειρήσεων. Οι σχετικές δαπάνες, στο βαθμό που γίνεται αποδεκτή η προηγούμενη ανάλυση σχετικά με την τελική επίπτωση του οφέλους τους μπορεί να κατανεμηθούν με βάση ένα από τα εξής κριτήρια: Κατανομή κερδών, κατανομή εισοδήματος προερχομένου από επιχειρηματική δράση και κατανομή μερισμάτων ΑΕ. Επισημαίνεται επίσης ότι πέρα από τις μορφές αυτές ενίσχυσης των επιχειρηματιών, η διαφοροποιημένη τιμολογιακή πολιτική των δημοσίων επιχειρήσεων, χρέωση τιμών μικρότερων από το κόστος παραγωγής στις επιχειρήσεις και κατά πολύ ψηλότερες από το κόστος στους καταναλωτές, συνιστά πρόσθετη έμμεση μορφή επιχορήγησης της επιχειρηματικής δράσης η οποία θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη. Το στοιχείο αυτό αποκτά μεγάλη σημασία μια και η «κερδοφόρα αξιοποίηση του κεφαλαίου εξαρτάται ολοένα και περισσότερο από τον άνετο και φτηνό εφοδιασμό του με βασικές εισροές»¹⁶.

Στις σύγχρονες κοινωνίες τον εφοδιασμό των επιχειρήσεων με τις σχετικές εισροές αναλαμβάνει το κράτος. Είναι βέβαιο ότι στο βαθμό που αυτές οι εισροές αυξάνουν μεγαλώνει και το σχετικό όφελος το οποίο αποκομίζουν οι κοινωνικές αυτές κατηγορίες.

Πρακτικά προβλήματα ανακύπτουν κατά τον χειρισμό των γεωργικών επιδοτήσεων. Συναγωγή γενικού κριτηρίου δεν είναι δυνατή. Η τελική επίπτωση εξαρτάται κυρίως από τη μορφή της επιδότησης τις συνθήκες της αγοράς και άλλους, κυρίως συγκυριακούς παράγοντες. Στις περιπτώσεις όπου υπάρχουν ενδείξεις ότι η σχετική επιδότηση προστατεύει ή ενισχύει το γεωργικό εισόδη-

16. Δ. Καράγιωργας (1979, 458)

μα είναι προφανές ότι το όφελος της σχετικής δαπάνης το απολαμβάνουν οι γεωργοί. Κατά συνέπεια τα κριτήρια κατανομής θα πρέπει να προσδιορισθούν σε σχέση με την κατανομή του γεωργικού πληθυσμού ή των απασχολούμενων στη γεωργία, ή ανάλογα με το γεωργικό εισόδημα ή άλλη λογικά ή εμπειρικά συναγόμενη βάση. Αντίθετα αν οι επιδοτήσεις στοχεύουν στο κράτημα των τιμών σε χαμηλά επίπεδα και αν πραγματικά επιτυγχάνεται ο στόχος αυτός, τότε οι σχετικές δαπάνες συνιστούν έμμεση επιδότηση της κατανάλωσης και θα πρέπει να κατανεμηθούν με βάση την κατανομή των οικογενειακών δαπανών κατανάλωσης αγροτικών προϊόντων.

Στην περίπτωση που θεωρηθεί ότι οι παραπάνω δαπάνες δεν ωφελούν μόνο εκείνους οι οποίοι αναγνωρίζονται ως άμεσοι αποδέκτες της δαπάνης αλλά και άλλες κατηγορίες προκύπτουν πρόσθετα προβλήματα. Κατά κανόνα όσοι ερευνητές δέχονται ότι οι μεταβιβαστικές πληρωμές παρέχουν κάποιο όφελος στο σύνολο της κοινωνίας, το εκφράζουν ως ποσοστό επί της συνολικής δαπάνης και το κατανέμουν ως δαπάνη για καθαρά δημόσια αγαθά όπως θα δούμε.

2. Δαπάνες μερικά άμεσα κατανεμόμενες. Ένα σημαντικό μέρος των δημοσίων δαπανών χρηματοδοτεί τον εφοδιασμό της κοινωνίας με δημόσια αγαθά και υπηρεσίες π.χ. παιδεία, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη κλπ, οι οποίες ωφελούν άμεσα μεν συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες ή κατηγορίες λ.χ. όλους τους εκπαιδευόμενους, αλλά όχι μόνο αυτούς. Κατά την επικρατέστερη άποψη το κύριο όφελος των δαπανών αυτών διαχέεται στο κοινωνικό σύνολο με τη μορφή εξωτερικής οικονομίας.

Σχετικά με την κατηγορία των δαπανών αυτών τα προβλήματα προσδιορισμού της επίπτωσης και κατανομής του οφέλους είναι τα εξής: α) να προσδιορισθούν τα ποσοστά της δαπάνης τα οποία αποτελούν αντίστοιχα ειδικές, δηλαδή άμεσα κατανεμόμενες δαπάνες και γενικές, μη άμεσα κατανεμόμενες δαπάνες. β) Να προσδιορισθούν τα κριτήρια κατανομής τους. Ως τώρα παρά τις αξιολογικές προσπάθειες δεν έχει καταστεί δυνατό να προσδιορισθεί απόλυτα ικανοποιητική μέθοδος για τον ποσοτικό επιμερισμό του οφέλους σε ειδικό και γενικό. Πρέπει όμως να σημειωθεί ότι η έρευνα για ποιοτικό προσδιορισμό της επίπτωσης του οφέλους έχει κάνει σημαντικά βήματα¹⁷. Η μεθοδολογία που ακολουθείται σ' αυτές τις περιπτώσεις είναι η λεπτομερής ανάλυση επιμέρους δαπανών και ο έμμεσος ή άμεσος, όπου είναι δυνατός, προσδιορισμός της επίπτωσης του οφέλους. Εδώ δεν σκοπεύουμε να αναφερθούμε λεπτομερειακά σε όλες τις σχετικές δαπάνες· παραδειγματικά θα παρουσιάσουμε τα διάφορα κριτήρια κατανομής δύο αντιπροσωπευτικών δαπανών: δαπάνες παιδείας και δημοσίων έργων.

(i) Δαπάνες Παιδείας. Όσο αφορά το πρώτο θέμα του επιμερισμού μεταξύ γενικού και ειδικού οφέλους οι ερευνητές τείνουν να συμφωνήσουν ότι το μεγαλύτερο ποσοστό περίπου 80% των δαπανών για την εκπαίδευση παρέχουν ό-

17. Βλέπε: D. M. Peppard (1976)

φέλος που διαχέεται στο κοινωνικό σύνολο και θα πρέπει να κατανεμηθεί ως καθαρό δημόσιο αγαθό¹⁸. Για την κατανομή του τμήματος εκείνου που θεωρείται ότι ωφελεί συγκεκριμένες πληθυσμιακές κατηγορίες έχει προταθεί και χρησιμοποιηθεί σειρά εναλλακτικών κριτηρίων: κατανομή μαθητών, κατανομή φοιτητών, κατανομή εισοδήματος κ.λ.π.

(ii) Δημόσια έργα. Αναλυτικό και πρακτικό ενδιαφέρον παρουσιάζει ο προσδιορισμός της επίπτωσης και της κατανομής του οφέλους που προκύπτει από την κατασκευή δημόσιων έργων π.χ. δρόμοι, επικοινωνίες κ.λ.π. Ο προσδιορισμός του γενικού και ειδικού οφέλους γίνεται όπως και στην προηγούμενη περίπτωση με βάση εμπειρικές ενδείξεις. Το άμεσα κατανεμόμενο ποσοστό των δημοσίων δαπανών για κατασκευή δρόμων π.χ. κατανέμεται στα διάφορα εισοδηματικά κλιμάκια ως εξής: Το μέρος που ωφελεί τους κατόχους ΙΧ αυτοκινήτων, θα μπορούσε να κατανεμηθεί είτε ανάλογα με την ιδιωτική δαπάνη κατανάλωσης βενζίνης, είτε αναλογικά με την ιδιωτική δαπάνη για αγορά αυτοκινήτων ΙΧ. Η κατανομή του τμήματος εκείνου του ειδικού οφέλους που θεωρείται ότι διευκολύνει τις εμπορικές μεταφορές εξαρτάται καταρχήν από τη διακρίβωση της κατηγορίας ατόμων άμεσα ωφελουμένων. Αν η κατασκευή δρόμων μειώνει τις τιμές των εμπορευμάτων, τότε η κατανομή του σχετικού οφέλους θα μπορούσε να γίνει στη βάση της κατανομής της συνολικής ιδιωτικής δαπάνης κατανάλωσης. Αντίθετα αν βρεθεί ότι το όφελος παίρνει τη μορφή κερδών τότε θα πρέπει να κατανεμηθεί αναλογικά με το εισόδημα από επιχειρηματική δράση ή με τα κέρδη κ.λ.π. Μια άλλη κατηγορία άμεσα ωφελουμένων είναι οι ιδιοκτήτες γης, αστικής και γεωργικής, η οποία ανατιμάται εξαιτίας ακριβώς της κατασκευής του δημοσίου έργου.

Η ως τώρα εμπειρία μαρτυρά ότι εκτενής διαπραγματεύση και συστηματική ανάλυση της φύσης και του σκοπού της δημόσιας δαπάνης καθώς και ο προσεκτικός προσδιορισμός των άμεσα και έμμεσα ωφελουμένων είναι δυνατό να αυξήσει την ακρίβεια και την αξιοπιστία των μελετών επίπτωσης. Ωστόσο σε σχέση με τις δαπάνες αυτές νομίζουμε ότι πρέπει να επισημάνουμε δύο σημεία τα οποία θα πρέπει με κάποιο τρόπο να λαμβάνονται υπόψη στους σχετικούς υπολογισμούς. Το πρώτο αναφέρεται στη γεωγραφική διάσταση της επίπτωσης του οφέλους. Απλή παρατήρηση αλλά και πολλές εμπειρικές έρευνες έχουν δείξει ότι η ποσότητα και η ποιότητα των παρεχομένων δημοσίων αγαθών και υπηρεσιών από περιοχή σε περιοχή διαφέρει. Είναι σχεδόν βέβαιο ότι οι αστικές περιοχές απολαμβάνουν μεγαλύτερη ποσότητα και ψηλότερο όφελος απ' ό,τι οι ημιαστικές και αγροτικές περιοχές¹⁹. Στην Ελλάδα υπάρχουν ενδείξεις ότι η γεωγραφική διάσταση της κατανομής του οφέλους των σχετικών δαπανών πρέπει να είναι σημαντική²⁰.

Το δεύτερο σημείο αναφέρεται στην υλοκειμενική δυνατότητα των επιμέ-

¹⁸ Βλέπε: αντίστοιχες έρευνες υποσημειώσεων 7, 15 και 17.

¹⁹ Η γεωγραφική διάσταση της κατανομής του οφέλους των δημοσίων δαπανών δεν έχει απασχολήσει ιδιαίτερα τους ερευνητές. Εξαιρέση αποτελεί ο G.S. Sahota (1977)

²⁰ Βλέπε Δ. Καράγιωργα και Θ. Πάκου (1986)

ρους εισοδηματικών ομάδων και άλλων κοινωνικών κατηγοριών να αποκομίζουν όφελος από κάποια δημόσια δαπάνη. Υπάρχουν περιπτώσεις, όπου η απόσπαση οφέλους συνδέεται με τη διενέργεια συμπληρωματικής δαπάνης από τον πολίτη. Κατά κανόνα θα μπορούσε να υποστηριχθεί η άποψη ότι η υποκειμενική δυνατότητα να ωφεληθεί κανείς από τις δημόσιες δαπάνες εξαρτάται από τη συνδρομή -πέρα από την ύπαρξη της υπηρεσίας και άλλων προϋποθέσεων. Ας πάρουμε για παράδειγμα τις δαπάνες παιδείας: Το ύψος του εισοδήματος και το επίπεδο μόρφωσης του περιβάλλοντος του εκπαιδευμένου είναι βέβαιο ότι προσδιορίζει σε μεγάλο βαθμό την υποκειμενική δυνατότητα απόσπασης οφέλους από τις δαπάνες αυτές.

Οι χωρικές και υποκειμενικές διαστάσεις της επίπτωσης παρόλη τη σημαντικότητά τους δεν είναι πάντα εύκολο να προσδιορισθούν στην πράξη και να εκτιμηθεί «ποσοτικά» η σημασία τους· κάτι τέτοιο απαιτεί τη διενέργεια ειδικών ερευνών. Κατά την άποψή μας το θέμα αυτό μπορεί να αντιμετωπισθεί σε κάποια έκταση έμμεσα. Ένας τέτοιος τρόπος για να ξεπερασθούν ορισμένα παρόμοια προβλήματα, θα ήταν είτε να θεωρηθούν οι σχετικές δαπάνες ως δαπάνες για καθαρά δημόσια αγαθά στο σύνολό τους, είτε να περιορισθεί σημαντικά το ποσοστό που θα κατανέμεται άμεσα σε συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες²¹

3. Δαπάνες μη άμεσα κατανεμόμενες. Οι δαπάνες οι οποίες χρηματοδοτούν καθαρά δημόσια αγαθά όπως είναι η εθνική άμυνα, δημόσια τάξη και ασφάλεια, δικαιοσύνη κλπ. κατανέμονται με βάση γενικά κριτήρια κατανομής. Οι παλαιότερες έρευνες έχουν χρησιμοποιήσει την πληθυσμιακή ή την εισοδηματική κατανομή ως βάση για την κατανομή του οφέλους αυτών των δαπανών. Το πληθυσμιακό κριτήριο οδηγεί σε κατανομή υπέρ των κατώτερων εισοδηματικών κλιμακίων και το εισοδηματικό σε αναλογική. Οι υποκρυπτόμενες εδώ αρχές κατανομής είναι απλές· στην πρώτη περίπτωση υποτίθεται ότι όλα τα άτομα απολαμβάνουν ίσο όφελος· με βάση το δεύτερο κριτήριο το όφελος θεωρείται ανάλογο με το οικογενειακό εισόδημα.

Σημαντική πρόοδος στην κατανομή των γενικών δαπανών σημειώθηκε κατά τις αρχές της δεκαετίας του 1970 από τους H. Aaron και M. Mc Guire (1970) οι οποίοι προσπάθησαν να συνάγουν κριτήρια κατανομής των γενικών δαπανών που να έχουν θεωρητική θεμελίωση. Η θεμελίωση αυτή αναζητήθηκε στην παράδοση της δημόσιας οικονομικής και τή σύγχρονης οικονομικής της ευημερίας. Ως κριτήριο κατανομής λαμβάνεται η οριακή χρησιμότητα του οικογενειακού εισοδήματος.

Η προσέγγιση αυτή στηρίζεται σε ισχυρές υποθέσεις. Αφεταιριακή παραδοχή είναι η συνάρτηση χρησιμότητας να έχει τη μορφή

$$(1) U^i = g(Y) + \phi(\Delta)$$

21. Στον πίνακα 2 παρουσιάζουμε τα κριτήρια κατανομής των ειδικών δαπανών.

για όλα τα νοικοκυριά $i=1,2,\dots,n$ (όπου Y παριστάνει το ιδιωτικό εισόδημα και το Δ τα δημόσια αγαθά (γενικά)).

Επειδή οι συναρτήσεις χρησιμότητας όλων των νοικοκυριών είναι όμοιες και κάθε μια συνάρτηση περιλαμβάνει και τα δημόσια αγαθά θα έχουμε

$$(2) f_{\Delta}^i = K \quad K: \text{σταθερά} \quad i=1,2,\dots,n$$

Υποθέτοντας ότι ο οριακός λόγος υποκατάστασης (MRS) μεταξύ δημοσίων και ιδιωτικών αγαθών είναι γωνστός για όλα τα νοικοκυριά

$$(3) MRS^i = - \frac{dY}{d\Delta} = \frac{f_{\Delta}^i}{f_Y^i} \quad i=1,2,\dots,n$$

όπου f_{Δ} και f_Y οι μερικές πρώτες παράγωγοι της συνάρτησης χρησιμότητας σε σχέση με τα δημόσια και τα ιδιωτικά αγαθά αντίστοιχα. Από την 2 και 3 συνάγεται ότι

$$(4) MRS^i = \frac{K}{f_Y^i} \quad \cdot i = 1,2,\dots,n$$

Γίνεται επίσης η παραδοχή ότι η κατανομή των δημοσίων αγαθών είναι άριστη κατά Pareto, άρα

$$(5) \sum_i MRS^i = MC$$

και ότι η παραγωγή πραγματοποιείται στο επίπεδο όπου το οριακό κόστος είναι ίσο με το μέσο κόστος, τότε

$$(6) \sum_i MRS^i = MC = AC$$

Με την παραδοχή ότι ο οριακός λόγος υποκατάστασης μετρά και την αξιολόγηση του δημόσιου αγαθού από κάθε νοικοκυριό τότε πολλαπλασιάζοντας την (6) με την συνολική ποσότητα των δημοσίων αγαθών Δ παίρνουμε:

$$(7) \Delta \cdot \sum_i MRS^i = \Delta \cdot AC = Y_{\Delta}$$

όπου Y_{Δ} η συνολική δαπάνη για την παραγωγή του δημόσιου αγαθού. Πα-

ράλληλα το απολαμβανόμενο από κάθε νοικοκυριό όφελος εκφρασμένο σε εισόδημα (Y_{Δ}^i) προσδιορίζεται ως εξής:

$$(8) \quad Y_{\Delta}^i = \Delta \cdot MRS^i \quad i = 1, 2, \dots, n$$

Αν στις εξισώσεις (7) και (8) αντικαταστήσουμε την (4) παίρνουμε:

$$(9) \quad \Delta \cdot \sum_i \left(\frac{K}{f_Y^j} \right) = Y_{\Delta}$$

και

$$(10) \quad Y_{\Delta}^i = \frac{\Delta \cdot K}{f_Y^j} \quad i = 1, 2, \dots, n$$

Από το παραπάνω σύστημα εξισώσεων (9) και (10) συνάγεται ότι το συνολικό όφελος των δημοσίων αγαθών εκφρασμένο σε εισόδημα κατανέμεται ανάμεσα στα νοικοκυριά ανάλογα με το αντίστοιχο της οριακής χρησιμότητας του εισοδήματος (f_Y^j) κάθε νοικοκυριού.

Για την εκτίμηση του Y_{Δ}^i μετασχηματίζουμε τις εξισώσεις (9) και (10) στο παρακάτω σύστημα:

$$(11) \quad \sum_i Y_{\Delta}^i = Y_{\Delta}$$

$$(12) \quad Y_{\Delta}^1 f_Y^1 = Y_{\Delta}^2 \cdot f_Y^2 = \dots = Y_{\Delta}^n f_Y^n$$

Λύνοντας το σύστημα εξισώσεων (11) και (12) προσδιορίζουμε το όφελος των δημόσιων αγαθών που απολαμβάνει η οικογένεια μ εκφρασμένο σε εισόδημα (Y_{Δ}^{μ})²²

22. Επειδή στην παρούσα έρευνα δεν έχουμε παρά μονάχα πληροφορίες για το μέσο κατά εισοδηματικό κλιμάκιο οικογενειακό εισόδημα έτσι οι μεταβλητές του συστήματος θα πρέπει να αναφέρονται στο μέσο οικογενειακό εισόδημα κατά εισοδηματικό κλιμάκιο $i=1, 2, \dots, n$ για F_i νοικοκυριά κατά εισοδηματικό κλιμάκιο, οπότε το σύστημα θα πάρει την ακόλουθη μορφή:

$$(27) \quad \sum_i F_i Y_{\Delta}^i = Y_{\Delta}$$

$$(28) \quad Y_{\Delta}^1 f_Y^1 = Y_{\Delta}^2 \cdot f_Y^2 = \dots = Y_{\Delta}^n f_Y^n$$

Λύνοντας το παραπάνω σύστημα παίρνουμε το όφελος των δημόσιων αγαθών για τη μέση οικογένεια του εισοδηματικού κλιμακίου μ

$$(29) \quad Y_{\Delta}^{\mu} = Y_{\Delta} \frac{1}{f_Y^{\mu} \sum_i \left(\frac{F_i}{f_Y^i} \right)}$$

$$(13) Y_{\Delta}^{\mu} = Y_{\Delta} \frac{1}{f_{Y}^{\mu} \sum_{i} \left(\frac{1}{\xi_i^i} \right)}$$

Έτσι αν είναι γνωστή η συνάρτηση οριακής χρησιμότητας του ιδιωτικού εισοδήματος (f_Y^{μ}) μπορούμε να κατανείνουμε το όφελος των καθαρών δημοσίων αγαθών που απολαμβάνει κάθε νοικοκυριό.

Είναι φανερό ότι ο προσδιορισμός του ιδιωτικού εισοδήματος στην βάση του οποίου γίνεται η εκτίμηση της οριακής χρησιμότητας είναι ιδιαίτερα κρίσιμος. Στη σχετική βιβλιογραφία έχουν προταθεί εναλλακτικές μέθοδοι προσδιορισμού. Οι Aaron και McGuire υποστηρίζουν ότι το ιδιωτικό εισόδημα πρέπει να προσδιορισθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να συμπεριλαμβάνεται πέρα από τις μεταβιβαστικές πληρωμές και το όφελος (εκφρασμένο σε εισόδημα) των άμεσα κατανεμόμενων δημόσιων δαπανών και με βάση αυτό το προσαρμοσμένο ιδιωτικό εισόδημα να γίνεται η κατανομή του οφέλους των καθαρών δημοσίων αγαθών. Η μέθοδος αυτή υποβλήθηκε σε καταλυτική κριτική από τους Mann και Perlis (1977), οι οποίοι επισήμαναν ότι βρίσκεται σε λογική ασυνέπεια με τον επιδιωκόμενο στόχο. Πράγματι ο ορισμός αυτός περιέχει ένα κάποιο στοιχείο ανακολουθίας αναφορικά με την επιδιωκόμενη εμπειρική εκτίμηση της διανεμητικής επίπτωσης των δημοσίων δαπανών. Η ορθή διάσταση του ιδιωτικού εισοδήματος από θεωρητική σκοπιά, είναι εκείνη που προκύπτει μετά την αφαίρεση της επίδρασης του κρατικού προϋπολογισμού· δηλαδή η υποθετική κατανομή σε μια οικονομία χωρίς κράτος. Η κριτική των Mann και Perlis θα μπορούσε να επεκταθεί και στον συνυπολογισμό στο ιδιωτικό εισόδημα των μεταβιβαστικών πληρωμών. Κατά κανόνα όμως όλες οι σχετικές μελέτες συμπεριλαμβάνουν τις μεταβιβαστικές πληρωμές στον υπολογισμό του ιδιωτικού εισοδήματος επειδή αποτελούν άμεσες σε χρήμα, παροχές προς συγκεκριμένες κατηγορίες προσώπων.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης και ένα άλλο σημείο κριτικής που επισημάνθηκε από τους ίδιους ερευνητές και αναφέρεται στον τρόπο επιμερισμού του άμεσα κατανεμόμενου τμήματος των ειδικών δημοσίων δαπανών. Υποστηρίζουν ότι η κατανομή η οποία προκύπτει από την εφαρμογή κάποιου εύλογου κριτηρίου θα πρέπει να σταθμίζεται με την αντίστοιχη οριακή χρησιμότητα του ιδιωτικού εισοδήματος. Η προσέγγιση αυτή μπορεί να εκφραστεί στο σύστημα:

$$(14) \frac{Y_{\delta}^1 f_Y^1}{\delta^1} = \frac{Y_{\delta}^2 f_Y^2}{\delta^2} = \dots = \frac{Y_{\delta}^n f_Y^n}{\delta^n}$$

$$(15) Y_{\delta}^1 + Y_{\delta}^2 + \dots + Y_{\delta}^n = S$$

όπου Y_8^i παριστάνει το κατά νοικοκυριό σταθμισμένο με την οριακή χρησιμότητα του εισοδήματος όφελος του άμεσα κατανεμόμενου μέρους των ειδικών δημοσίων δαπανών για αγαθά και υπηρεσίες, S τη συνολική αξία της άμεσα κατανεμόμενης δαπάνης και δ^i το άμεσα κατά νοικοκυριό i ποσό.

Η λύση του συστήματος (14) και (15) δίνει για κάθε νοικοκυριό $\mu^{(23)}$

$$(16) Y_8^\mu = S \frac{\delta^\mu}{f_Y^\mu \sum_i \left(\frac{\delta^i}{\xi_Y^i} \right)}$$

Επομένως σύμφωνα με αυτή τη μέθοδο το συνολικό όφελος (γενικές δαπάνες και ειδικές για αγαθά και υπηρεσίες) που παίρνει το νοικοκυριό μ προσδιορίζεται από το άθροισμα των εξισώσεων (13) και (16)

$$(17) \Omega^\mu = Y_\Delta^\mu + Y_8^\mu$$

$$= Y_\Delta \frac{1}{f_Y^\mu \sum_i \left(\frac{1}{\xi_Y^i} \right)} + S \frac{\delta^\mu}{f_Y^\mu \sum_i \left(\frac{\delta^i}{\xi_Y^i} \right)}$$

Η μέθοδος που αναπτύχθηκε παραπάνω αποτελεί αναμφισβήτητη συμβολή στο σχετικό εμπειρικό ερευνητικό πεδίο. Ωστόσο δεν έλλειψαν οι κριτικές

23. Για την περίπτωση κατανομής κατά κλιμάκια εισοδήματος θα λυθεί το σύστημα

$$(30) \frac{Y_8^1 f_Y^1}{\delta^1} = \frac{Y_8^2 f_Y^2}{\delta^2} = \dots = \frac{Y_8^n f_Y^n}{\delta^n}$$

$$(31) F_1 Y_8^1 + F_2 Y_8^2 + \dots + F_n Y_8^n = S$$

όπου F_i νοικοκυριά κατά εισοδηματικό κλιμάκιο
Η λύση του δίνει

$$(32) Y_8^k = S \frac{\delta^k}{f_Y^k \sum_i \left(\frac{F_i \delta^i}{\xi_Y^i} \right)}$$

που είναι το όφελος του μέσου νοικοκυριού του εισοδηματικού κλιμακίου k .

αντιπαραθέσεις.²⁴ Παρόλο που οι σχετικές αντιλήψεις παρουσιάζουν σημαντικό θεωρητικό κυρίως ενδιαφέρον δεν έχουν θέση πιστεύουμε, σ'αυτή εδώ την έρευνα.

γ). *Μαρξιστική προσέγγιση*

Στο εμπειρικό επίπεδο οι σχετικές έρευνες κατανομής του οφέλους των δημοσίων δαπανών δεν ακολουθούν θεμελιακά διαφορετική πρακτική προσδιορισμού της επίπτωσης. Τα κυριότερα σημεία διαφοράς έχουν θεωρητικό χαρακτήρα και η αντιμετώπισή τους αποτελεί προϋπόθεση για την αναζήτηση πρακτικών μεθόδων κατανομής. Ανεξάρτητα όμως από τις θεωρητικές διαφορές η τεχνική πλευρά του θέματος παρουσιάζει μεγάλες ομοιότητες. Στη συνέχεια θα αναφερθούμε σ'ορισμένα προβλήματα τα οποία προκύπτουν από την έλλειψη κατάλληλων στατιστικών στοιχείων αναφερομένων στην ταξική οικονομική και κοινωνική διάρθρωση. Το σοβαρότερο θέμα είναι η έλλειψη στοιχείων για την ταξική συγκρότηση της κοινωνίας και για την κατανομή του εισοδήματος κατά κοινωνικές τάξεις. Μόνο με λογικές υποθέσεις και έμμεσες προσεγγίσεις στη βάση σχετικών ενδείξεων είναι δυνατόν να υπερπηδηθεί η δυσκολία αυτή. Στην παρούσα έρευνα δεν επιχειρούμε να δώσουμε λύση σ' αυτό το πρόβλημα· απλά ακολουθούμε προγενέστερες μελέτες⁽²⁵⁾ οι οποίες κάνουν την υπόθεση ότι τα κοινωνικά στρώματα των δύο ή τριών ανώτερων εισοδηματικών κλιμακίων ανήκουν άμεσα ή έμμεσα στην κυρίαρχη αστική τάξη. Η πρακτική συνέπεια μιας τέτοιας παραδοχής συνίσταται στο ότι κάθε δαπάνη η οποία θα θεωρηθεί ως καθαρά ταξική θα πρέπει να κατανέμεται στην αντίστοιχη τάξη.

Το δεύτερο πρόβλημα αναφέρεται στον προσδιορισμό των δαπανών ή του μέρους των δαπανών οι οποίες παρέχουν όφελος στην καπιταλιστική και την εργατική τάξη αντίστοιχα. Κατά τους μαρξιστές οι περισσότερες δημόσιες δαπάνες γίνονται για την εξυπηρέτηση των ταξικών συμφερόντων της κυρίαρχης τάξης. Έτσι το όφελος τους πρέπει να κατανεμηθεί μόνο στους καπιταλιστές. Αλλά και όσες από τις δαπάνες, π.χ. δαπάνες πρόνοιας, ανεργίας, φαίνεται να παρέχουν αποκλειστικό όφελος στους εργαζόμενους, ακόμα και αυτές παρέχουν σημαντικό, έμμεσα βέβαια όφελος στην κυρίαρχη τάξη. Το όφελος αυτό συνίσταται στην νομιμοποίηση του ταξικού συστήματος που η διατήρησή του αναμφισβήτητα είναι προς το συμφέρον των καπιταλιστών. Τα πρακτικά προβλήματα προσδιορισμού του ταξικού οφέλους είναι σημαντικά και μέχρι τώρα δεν έχει προταθεί αποτελεσματική και συνολική μέθοδος για τη λύση τους²⁶. Κατά κανόνα το θέμα αυτό αντιμετωπίζεται προσεγγιστικά και πα-

24. Βλέπε τη συζήτηση στο *Econometrica* (1976) μεταξύ των G. Brennan (1976), & H. Aaron Mc'Guire (1976), W.I. Gillespie (1976).

25. Δ. Καραγιώργα (1978)

26. Για συστηματική παρουσίαση της προβληματικής προσδιορισμού του ταξικού οφέλους των δημοσίων δαπανών βλέπε την εξαιρετική μελέτη του D.M. Peppard Jr. (1976). Στο άρθρο αυτό περιλαμβάνεται πλούσια βιβλιογραφία μαρξιστικού προσανατολισμού.

ραδειγματικά. Κατά τα άλλα η διαδικασία αναζήτησης κριτηρίων κατανομής είναι σχεδόν ίδια με την προηγούμενη.

Το σημαντικότερο ωστόσο θεωρητικό και ταυτόχρονα πρακτικό πρόβλημα είναι το πως θα κατανεμηθούν οι δαπάνες εκείνες οι οποίες θα χαρακτηρισθούν ότι παρέχουν μόνο ταξικό όφελος. Η κατανομή τους στα τρία τελευταία εισοδηματικά κλιμάκια, παρόλη την ευλογοφάνειά της δεν μπορεί να υποστηριχθεί σοβαρά χωρίς συγκεκριμένη εμπειρική έρευνα προσδιορισμού της καπιταλιστικής τάξης. Ούτε θεωρούμε ότι η χρησιμοποίηση, της μεθόδου Aaron και McGuire -δηλ. το κριτήριο της οριακής χρησιμότητας του εισοδήματος- προσιδιάζει στο πνεύμα της μαρξιστικής θεωρίας.⁽²⁷⁾

Στην παρούσα έρευνα θα επιχειρήσουμε μια διαφορετική προσέγγιση η οποία κατά την άποψή μας, εντάσσεται με σχετική άνεση στη μαρξιστική προβληματική. Η προτεινόμενη προσέγγιση βασίζεται στη θεωρία και πρακτική μέτρησης της βιομηχανικής συγκέντρωσης, και της συγκέντρωσης της οικονομικής δύναμης.⁽²⁸⁾ Η ίδια μεθοδολογία, έχει χρησιμοποιηθεί και για τη μέτρηση της κατανομής του εισοδήματος μεταξύ κερδών και μισθών.⁽²⁹⁾ Η μεθοδολογική πρόταση στην προκειμένη περίπτωση συνιστάται στην κατανομή των γενικών δημόσιων δαπανών στη βάση της κατανομής της οικονομικής δύναμης ανάμεσα στους καπιταλιστές.

Έχει αποδειχθεί θεωρητικά και επιβεβαιωθεί εμπειρικά⁽³⁰⁾ ότι υπάρχει συναρτησιακή σχέση μεταξύ ποσοστού κέρδους και βαθμού συγκέντρωσης. Η συναρτησιακή αυτή σχέση είναι ισχυρότερη όταν ο βαθμός συγκέντρωσης της βιομηχανίας μετράται με το γνωστό δείκτη Hirschman - Herfindahl³¹ ο οποίος στην απλή του μορφή ορίζεται ως εξής:

$$(18) H = \sum_i \left(\frac{X_i}{X} \right)^2$$

όπου το X_i εκφράζει το προϊόν, την απασχόληση, το κεφάλαιο, ή οποιαδήποτε άλλη μεταβλητή στη βάση του οποίου μετράται το μέγεθος, της ατομικής επιχείρησης. Το X παριστάνει το συνολικό μέγεθος της βιομηχανίας ή του κλάδου. Στο βαθμό που ο δείκτης αυτός μετρά την οικονομική δύναμη θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί και ως κριτήριο κατανομής του οφέλους των δημόσιων δαπανών οι οποίες παρέχουν όφελος στην καπιταλιστική τάξη κυρίως γιατί εξασφαλίζουν την προστασία και αναπαραγωγή του καπιταλιστικού συστήματος.

Η εφαρμογή του δείκτη συγκέντρωσης ως κριτήριο κατανομής του οφέ-

27. Η μέθοδος αυτή χρησιμοποιήθηκε από τον D.M. Peppard Jr. (1976).

28. Βλέπε L. Hannah and J.A. Kay (1977)

29. Βλέπε K. Cowling (1982). &

30. Βλέπε L. Hannah and J.A. Kay (1977) και K. Cowling (1982)

31. Βλέπε A. O Hirschman (1964)

λους υποκρύπτει την παραδοχή ότι όπως και η δυνατότητα της ατομικής επιχείρησης να επιτύχει ψηλό ποσοστό κέρδους εξαρτάται από το τετράγωνο της συμμετοχής της στον κλάδο, έτσι και η απόσπαση οφέλους από τις δημόσιες δαπάνες προσδιορίζεται από το τετράγωνο της σχετικής οικονομικής δύναμης των ατομικών κεφαλαίων δηλαδή:

$$(19) \left(\frac{K_1}{\sum_i K_i} \right)^2 \cdot \left(\frac{K_2}{\sum_i K_i} \right)^2 \dots \dots \left(\frac{K_n}{\sum_i K_i} \right)^2$$

όπου K_i το ατομικό κεφάλαιο i

Επομένως το όφελος από ένα δημόσιο αγαθό Δ που αποσπά το ατομικό κεφάλαιο μ μπορεί να προσδιορισθεί ως εξής:

$$(20) Y_{\Delta}^{\mu} = Y_{\Delta} \frac{\left(\frac{K_{\mu}}{\sum_i K_i} \right)^2}{\sum_i \left(\frac{K_i}{\sum_i K_i} \right)^2}$$

Απλοποιώντας την παράσταση (20) παίρνουμε:

$$(21) Y_{\Delta}^{\mu} = Y_{\Delta} \frac{K_{\mu}^2}{\sum_i K_i^2}$$

Το πρακτικό πρόβλημα που αναζητά λύση είναι η έλλειψη στοιχείων για την κατανομή των ατομικών κεφαλαίων. Πολλοί τρόποι μπορεί να επινοηθούν για την αντιμετώπιση αυτής της έλλειψης. Ένας τρόπος, παραλλαγή του οποίου θα χρησιμοποιηθεί στην παρούσα έρευνα, είναι αντί του κεφαλαίου να χρησιμοποιηθεί η κατανομή του καπιταλιστικού εισοδήματος. Όμως στην Ελλάδα τα μόνα διαθέσιμα στοιχεία αναφέρονται στην κατά εισοδηματικά κλιμάκια κατανομή των μερισμάτων. Το στοιχείο αυτό παρά τα εμφανή μειονεκτήματα που παρουσιάζει, πιστεύουμε ότι αποτελεί μια καλή προσέγγιση στην κατανομή του συνολικού κεφαλαίου ανάμεσα στους καπιταλιστές.

Το κριτήριο κατανομής που συνάγεται με τη μέθοδο αυτή παρουσιάζει

ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Παρά το γεγονός ότι βασίστηκε σε εντελώς διαφορετικές θεωρητικές και μεθοδολογικές παραδοχές ταυτίζεται απόλυτα με το κριτήριο κατανομής του Aarop-Mc'Guire, (εξίσωση 13). Έτσι αν στη μέθοδο Aarop-Mc'Guire η κατανομή του «ιδιωτικού» εισοδήματος αντικατασταθεί με την κατάλληλη κατανομή των ατομικών κεφαλαίων και η οριακή χρησιμότητα πάρει τη μορφή

$$(22) \bar{y}_i = A K_i^{-2} \quad i = 1, 2, \dots, n$$

τότε το κριτήριο κατανομής Aarop-Mc'Guire (εξίσωση 13) θα γίνει:

$$(23) Y_{\Delta}^{\mu} = Y_{\Delta} \frac{1}{A K_{\mu}^{-2} \sum_{i=1}^n \left(\frac{1}{A K_i^{-2}} \right)}$$

και απλοποιώντας την παράσταση αυτή παίρνουμε το κριτήριο κατανομής της μαρξιστικής προσέγγισης (εξίσωση 21)

$$(24) Y_{\Delta}^{\mu} = Y_{\Delta} \frac{K_{\mu}^2}{\sum_{i=1}^n K_i^2}$$

IV. ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΝΟΜΗΣ ΤΟΥ ΟΦΕΛΟΥΣ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ

α. Δεδομένα και Υποθέσεις

1. Άμεσα κατανεμόμενες δαπάνες

Σύμφωνα με τον πίνακα 1 το σύνολο των προς κατανομή δημοσίων δαπανών για το έτος 1982 ανέρχεται σε 1.069.688 εκατ. δρχ. και συμπεριλαμβάνει όλες τις δαπάνες εκτός από τους τόκους του εξωτερικού δημοσίου χρέους.

Όπως προκύπτει και από την ανάλυση που προηγήθηκε η κατανομή του οφέλους των άμεσα κατανεμόμενων ή ειδικών δημοσίων δαπανών θα στηριχθεί σε δύο διαφορετικές υποθέσεις. Πρώτη υπόθεση είναι ότι οι άμεσα κατανεμόμενες δαπάνες δεν διαχέονται πέρα από τη συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα. Η δεύτερη υπόθεση είναι ότι ένα ποσοστό αυτών των δαπανών διαχέεται

ΠΙΝΑΚΑΣ 1
Σύνολο Δημοσίων Δαπανών
(σε εκατ. δρχ.)

Τρέχουσες Συναλλαγές	
1. Δημόσια κατανάλωση	469.650
2. Επιδοτήσεις	75.650
3. Τόκοι δημοσίου χρέους εσωτερικού	44.753
4. Τρέχουσες μεταβιβάσεις	326.135
Ακαθάριστες Επενδύσεις	
5. Ακαθάριστες επενδύσεις	153.500
ΣΥΝΟΛΟ	1.069.668

Πηγή: «Εθνικοί Λογαριασμοί της Ελλάδος» 1985

στο σύνολο της κοινωνίας. Σύμφωνα με αυτή την παραδοχή ορίσαμε το ποσοστό διάχυσης για όλες τις κατηγορίες των άμεσα κατανεμομένων ειδικών δαπανών σε 30% εκτός από τη δαπάνη για εκπαίδευση που ορίστηκε στο 50%. Τα ποσοστά αυτά αν και ενδεικτικά, βρίσκονται μέσα στα όρια αποδοχής που καθορίζονται από τη διεθνή βιβλιογραφία. Όσον αφορά τα κριτήρια, κατανομής των άμεσα κατανεμομένων δημοσίων δαπανών αυτά εμφανίζονται αναλυτικά στον πίνακα 2. Σημειώνεται επίσης ότι το ποσοστό των άμεσα κατανεμομένων δαπανών που διαχέεται θεωρείται ότι αποτελεί εξωτερική οικονομία και επιμερίζεται με την ίδια μεθοδολογία που εφαρμόζεται για την κατανομή των γενικών δημοσίων δαπανών.

Τέλος οι σχετικές βάσεις κατανομής παρουσιάζονται στον πίνακα 3. Σημειώνεται ότι ο υπολογισμός της βάσης κατανομής, «Γεωργικό εισόδημα» στηρίζεται σε ορισμένες μάλλον τολμηρές υποθέσεις οι οποίες επηρεάζουν τόσο τα συνολικά ποσά του αγροτικού εισοδήματος όσο και την ποσοστιαία κατανομή του η οποία εμφανίζεται λιγότερο άνιση λόγω της υπόθεσης της σταθερής ροπής για κατανάλωση που χρησιμοποιήθηκε. Η ίδια παρατήρηση ισχύει και για την βάση κατανομής του Ακαθαρίστου Εγχωρίου Προϊόντος.

2. Μη άμεσα κατανεμόμενες δαπάνες

Όπως συνάγεται από την προηγούμενη ανάλυση (παράγραφος III. 3) οι δυνατοί τρόποι για την κατανομή των γενικών δημοσίων δαπανών (ή μη άμεσα κατανεμόμενων) είναι οι ακόλουθοι:

- A. Κατανομή με βάση το εισόδημα την οποία ονομάζουμε ορθόδοξη
- B. Κατανομή με βάση τη συνάρτηση οριακής χρησιμότητας του εισοδήματος.
Μέθοδος Aaron - Mc'Guire
- Γ. Κατανομή με βάση τη συνάρτηση οριακής χρησιμότητας του εισοδήματος.
Μέθοδος Mann-Perlis

ΠΙΝΑΚΑΣ 2
Κριτήρια κατανομής δημοσίων δαπανών

Κατηγορία Δαπάνης	Κριτήριο Κατανομής
1. Υγεία - Πρόνοια	Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν
2. Εκπαίδευση	50% πληθυσμός 6-14 ετών 50% Εισόδημα (ΑΕΠ)
3. Συντάξεις: Αστικές Αγροτικές	Μισθοί και ημερομίσθια Νοικοκυριά με αρχηγό αγρότη
4. Πολεμικές Συντάξεις	Σύνολο νοικοκυριών
5. Παροχές Ανεργίας	Μισθοί-ημερομίσθια 4 πρώτα εισοδηματικά κλιμάκια
6. Οικογενειακά Επιδόματα	Πληθυσμός έως 14 ετών, 3 πρώτα εισοδηματικά κλιμάκια
7. Παροχές σε μη κερδοσκο- πικά ιδρύματα κ.λ.π.	Εισόδημα (Α.Ε.Π.)
8. Λοιπές παροχές	Αντίστροφα του μέσου, κατά άτομο και αριθμού οικογενειών, εισοδήματος των 3 πρώτων εισοδηματικών κλιμακίων
9. Παροχές Ασθενείας	Πληθυσμός
10. Τόκοι Δημόσιου Χρέους	Μερίσματα
11. Επιστροφή Φόρων Εξαγωγικού Εμπορίου	Μερίσματα
12. Έλλειμμα Καταναλωτικών Δαπανών	Καταναλωτικές Δαπάνες
13. Διαχείριση Αγροτικών Προϊόντων	Γεωργικό εισόδημα
14. Επενδύσεις Ενέργειας Υδρευσης - Αποχέτευσης	30% Δαπάνες Ηλεκτρισμού-Υδρευσης 70% Μερίσματα
15. Επενδύσεις, μεταφορές επικοινωνίες	30% Δαπάνες Βενζίνης ΙΧ, Μεταφορές ΔΧ και επικοινωνίες 70% Μερίσματα

Δ. Κατανομή με βάση την οικονομική δύναμη που θεωρούμε ότι ανταποκρίνεται σε μια μαρξιστική προσέγγιση.

Προϋπόθεση κατανομής των γενικών δημοσίων δαπανών με βάση την οριακή χρησιμότητα του εισοδήματος (τρόποι Β και Γ) είναι η γνώση της συνάρτησης αυτής και ιδιαίτερα η εκτίμηση της τιμής της ελαστικότητας της οριακής χρησιμότητας ως προς το εισόδημα. Για οποιαδήποτε συνάρτηση οριακής χρησιμότητας της μορφής

$$(25) \lambda = f_Y = AY \cdot \Phi$$

όπου Y το εισόδημα και A σταθερά, η ελαστικότητα ως προς το εισόδημα

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Βάσεις - Κατανομή Άμεσα Κατανεμόμενων Δημόσιων Δαπανών
(Σε ποσοστιαίες μονάδες)

Βάση Κατανομής	Σύνολο	Εισοδηματικά Κλιμάκια (χιλιάδες Δρχ.)								
		Μέχρι 120	121-270	271-420	421-580	581-750	751-1090	1091-1620	1621 και άνω	
1. Ακαθάριστο Εγχώριο προϊόν (1)	100	0,66	3,58	7,39	10,11	11,34	22,15	23,19	21,58	
2. Συνολικός πληθυσμός	100	3,39	9,45	14,45	15,38	13,64	20,30	14,71	8,68	
3. Πληθυσμός παιδιών -14 ετών	100	1,12	5,46	13,06	17,31	15,55	22,15	15,70	9,65	
4. Πληθυσμός παιδιών 6-14	100	1,41	6,29	13,38	16,94	14,65	22,10	15,84	9,39	
5. Σύνολο Νοικοκυριών	100	6,16	13,06	15,77	14,78	12,53	17,85	12,79	7,06	
6. Νοικοκυριά με αρχηγό αγρότη	100	7,65	16,58	21,57	17,22	12,54	12,54	8,50	3,40	
7. Μισθοί Ημερομίσθια (2)	100	0,71	9,49	18,08	21,38	16,28	17,53	8,50	8,03	
8. Γεωργικό εισόδημα (3)	100	1,07	5,78	12,61	14,65	14,39	19,52	19,31	12,67	
9. Μερίσματα (2)	100	0,63	2,96	5,39	7,48	7,90	14,17	15,81	45,66	
10. Καταναλωτικές Δαπάνες	100	0,87	4,23	8,23	10,81	11,75	22,20	22,30	19,61	
11. Καταναλωτικές Δαπάνες Ηλεκτρισμού-Υδρευσης	100	1,81	7,10	11,60	14,12	12,87	22,05	18,23	12,15	
12. Καταναλωτικές Δαπάνες, Βενζίνης ΙΧ, Μεταφορές ΔΧ, Επικοινωνίες	100	0,44	2,89	6,68	10,02	11,59	24,20	24,41	19,77	
13. Αντίστροφο εισόδημα	100	71,87	17,41	10,72						

Πηγές: 1. Δ. Καράγεωργας Θ. Πάκος (1987) «Η κατανομή του Φορολογικού Βάρους στην Ελλάδα: 1982»

2. «Στατιστική Δηλωθέντος Εισοδήματος φυσικών προσώπων: 1982 «ΕΣΥΕ 1983

3. Η εκτίμηση του γεωργικού εισοδήματος έγινε από την συνάρτηση κατανάλωσης που υπολογίστηκε από τους Δ. Καράγεωργα - Θ. Πάκο (βλέπε υποσημείωση 1) και η οποία έχει τη μορφή

$$\ln Y^d = \frac{\ln C - 1,25134}{0,89138}$$

όπου για τις ανάγκες της παρούσης έρευνας Y^d διαθέσιμο γεωργικό εισόδημα και C καταναλωτικές δαπάνες απασχολούμενων στη γεωργία.

4. Οι υπόλοιπες βάσεις κατανομής 2,3,4,5,6,10,11,12 και 13 υπολογίστηκαν από τα στοιχεία της έρευνας των Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1981/82

(n_{LY}) είναι ο εκθέτης -Φ. Σύμφωνα με τον S. Maital (1973) η εμπειρική εκτίμηση του n_{LY} μπορεί να γίνει από τον τύπο

$$(26) \quad n_{LY} = \frac{E_i (1 - \alpha_i E_i)}{I_{ii} + \alpha_i E_i}$$

όπου α_i είναι το ποσοστό συμμετοχής του αγαθού i στη συνολική δαπάνη, E_i ελαστικότητας ζήτησης ως προς το εισόδημα, e_{ii} ελαστικότητα ζήτησης ως προς την τιμή του ίδιου αγαθού.⁽³²⁾

Για να υπολογίσουμε την τιμή του n_{LY} , σύμφωνα με την παραπάνω έκφραση, χρησιμοποιήσαμε τις εκτιμήσεις των παραμέτρων E_i , α_i και e_{ii} οι οποίες έγιναν από τον καθηγητή Θ. Γκαμαλέτσο, σε έρευνά του αναφερόμενη στη διακλαδική ανάλυση των ιδιωτικών δαπανών στην Ελλάδα για την περίοδο 1962-67.⁽³³⁾ Με βάση τις εκτιμήσεις της έρευνας αυτής για τις μέσες τιμές περιόδου των παραπάνω μεταβλητών υπολογίστηκε ότι η τιμή του n_{LY} είναι -1.4. Μια άλλη μέθοδος εκτίμησης είναι εκείνη που χρησιμοποιήθηκε από τους Powell, Van Hoa και Wilson (1968). Με την μέθοδο αυτή διερευνάται η καταναλωτική συμπεριφορά με την ταυτόχρονη εκτίμηση ενός συστήματος εξισώσεων για διάφορες κατηγορίες δαπανών. Η προσέγγιση αυτή εφαρμόστηκε στην Ελλάδα από τον κ. Β. Σταυρινό⁽³⁴⁾. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας η οποία καλύπτει την περίοδο 1958-1978, οι τιμές της ελαστικότητας (n_{LY}) βρέθηκαν να είναι για συναρτήσεις χωρίς σταθερούς όρους -2.46 και για συναρτήσεις με σταθερούς όρους -2.2.

Στην παρούσα εμπειρική έρευνα για την κατανομή του οφέλους των γενικών δημοσίων δαπανών με βάση την οριακή χρησιμότητα θα χρησιμοποιηθούν εναλλακτικά οι δύο ακραίες τιμές των παραπάνω εκτιμήσεων της ελαστικότητας -1.4 και -2.46. Η χρησιμοποίηση δύο τιμών ελαστικότητας αποβλέπει τόσο στην εξακρίβωση της ευαισθησίας της σχετικής μεθόδου επιμερισμού όσο και στην ελαχιστοποίηση ενδεχομένης ανακρίβειας που μπορεί να συνδέεται με το γεγονός ότι οι εκτιμήσεις αυτές αναφέρονται σε δεδομένα της δεκαετίας του 1965-75. Ωστόσο θεωρείται βέβαιο ότι η πιθανότητα απόκλισης, στην περίπτωση που υπάρχει, θα είναι ασήμαντη. Και τούτο επειδή οι τιμές αυτές βρίσκονται μέσα στα όρια ανάλογων εκτιμήσεων που έγιναν σε άλλες χώρες (βλέπε πίνακα 4). Παράλληλα επισημαίνεται ότι σχετικές έρευνες έχουν δείξει ότι η τιμή της ελαστικότητας της οριακής χρησιμότητας ως προς το εισόδημα διακρίνεται από μια διαχρονική σταθερότητα.⁽³⁵⁾

Πέρα από την επιλογή της ελαστικότητας άλλο απαραίτητο στοιχείο για

32. Βλέπε S. Maital (1979)

33. Βλέπε Θ.Γ. Γκαμαλέτσο (1975)

34. Βλέπε Β. Γ. Σταυρινός (1976)

35. Βλέπε Κ. Mera (1969), S. Maital (1975)

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Τιμές Ελαστικότητας της Οριακής Χρησιμότητας ως προς το Εισόδημα

Συγγραφέας	Χώρα	η_{LY}
Barten (1964)	Ολλανδία	-2.16
Barten & Turnovsky (1966)	Ολλανδία	-3.14
Byron (1970)	Ολλανδία	-2.84
Johansen (1960)	Νορβηγία	(-1.85)(-2.13)
Pearce (1964)	Ηνωμένο Βασίλειο	-1.04
Powell (1966)	Αυστραλία	-2.5
Powell, Vantoo, Wilson (1968)	Ηνωμένες Πολιτείες	-1.5
Economic Planning Agency (1967)	Ιαπωνία	-1.45

Πηγή: Sato K. (1972).

την εφαρμογή της μεθόδου της οριακής χρησιμότητας είναι ο προσδιορισμός του «ιδιωτικού» εισοδήματος. Στην έρευνα αυτή χρησιμοποιούμε την κατά κλιμάκια κατανομή του διαθέσιμου εισοδήματος η οποία εκτιμήθηκε από την συνάρτηση κατανάλωσης⁽³⁶⁾ των Δ. Καράγεωργα, Θ. Πάκου (1987). Ο τρόπος εκτίμησης της κατανομής αυτής περιλαμβάνει στην έννοια του διαθέσιμου εισοδήματος και τις μεταβιβαστικές πληρωμές. Αυτός ο ορισμός του διαθέσιμου ιδιωτικού εισοδήματος ανταποκρίνεται στον αντίστοιχο ορισμό των Mann-Perlis (1977). Για τον προσδιορισμό του ιδιωτικού εισοδήματος σύμφωνα με τους Aarhon-Mc'Guire πρέπει στο προηγούμενο μέγεθος να συνυπολογιστεί και το εισοδηματικό όφελος που προκύπτει από τις άμεσα κατανευόμενες δαπάνες του δημοσίου για αγαθά και υπηρεσίες. Οι εκτιμήσεις του «ιδιωτικού» εισοδήματος σύμφωνα με τους παραπάνω ορισμούς εμφανίζονται στον πίνακα 5 και στον πίνακα 10.

Ιδιαίτερες δυσκολίες παρουσιάζονται στην περίπτωση της κατανομής του οφέλους από τις γενικές δημόσιες δαπάνες σύμφωνα με την μαρξιστική προσέγγιση. Απαραίτητη προϋπόθεση στην περίπτωση αυτή είναι η γνώση της κατανομής της οικονομικής δύναμης (κεφάλαιο) μεταξύ των κεφαλαιοκρατών. Τέτοια στοιχεία δεν κατέστη δυνατό να βρεθούν. Για το λόγο αυτό είναι αναγκαίο να χρησιμοποιηθεί κάποια έμμεση διαδικασία προσδιορισμού. Στην περίπτωση της Ελλάδας τα μόνα διαθέσιμα στοιχεία είναι εκείνα που αναφέρονται στην κατανομή εισοδήματος από κέρδη επιχειρηματικής δράσης. Οι ιδιομορφίες όμως που παρουσιάζονται στις επίσημες σχετικές εκτιμήσεις δεν συνηγορούν στην χρησιμοποίηση των στοιχείων που αναφέρονται στη συνολική επιχειρηματική δράση. Θεωρούμε, αν και αυτό μπορεί να περιέχει κάποιο βαθμό αυθαιρεσίας, ότι η κατανομή των κερδών των Α.Ε. προσεγγίζει περισ-

36. Η συνάρτηση αυτή εμφανίζεται στην υποσημείωση του πίνακα 3.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5
Υπολογισμός και Κατανομή Εισοδημάτων κατά Εισοδηματικά Κλιμάκια και Αριθμού Οικογενειών
(Υπόθεση Α: Ειδικά Δημόσια Αγαθά χωρίς Διάχυση)

Κατηγορία Στοιχείων	Σύνολο (χρημ. ποσά σε εκατομ.)	Εισοδηματικά Κλιμάκια (χιλ. δραχ.)							
		Μέχρι 120	121-270	271-420	421-580	581-750	751-1090	1091-1620	1621 και άνω
1. Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ⁽¹⁾	2285559	15085	81823	168903	231070	259182	506251	530021	493224
2. Διαθέσιμο Εισόδημα ⁽²⁾ (εκτίμηση)	2159713	14329	77290	159592	218400	244801	478358	500839	466104
3. «Ιδιωτικό» Εισόδημα Mann-Perlis (Προσαρμογή του 2 στο πραγματικό)	2167360	14379,7	77563,7	160157	219173,3	245667,8	480051,7	502612,4	467754,4
4. Διανεμόμενα Υπηρεσίες Ειδικών Δημόσιων αγαθών χωρίς Διάχυση (γρ. 1+2+7+13+14 Πίνακ. 6)	228142	1852	8976,6	17886,6	24011,2	24871,1	45479,3	45140,1	59925,1
5. «Ιδιωτικό» Εισόδημα Aaron-Mc'Guire (γρ. 3+4)	2395502	16231,7	86540,3	178043,6	243184,5	270538,9	525531	547752,5	527679,5
6. Εισόδημα από Μερίσματα ⁽³⁾	17254	108,6	510,7	929,9	1291,0	1363,0	2444,9	2727,8	7878,1
7. Αριθμός Οικογενειών Συνόλου χώρας	2975534	183413	388520	469380	439797	372742	531011	380632	210038
8. Αριθμός Οικογενειών με Εισόδημα από Μερίσματα ⁽⁴⁾	24914	4741	7783	1254	3033	2071	2363	1488	2181

1. Βλέπε Δ. Καραγεωργα - Θ. Πάκο (1987)

2. Εκτίμηση από συνάρτηση κατανάλωσης (βλέπε υποσημείωση 3 Πίνακα 3)

3. «Στατιστική Δηλωθέντος Εισοδήματος Φυσικών Προσώπων 1982» ΕΣΥΕ 1983.

4. Ο αριθμός των οικογενειών αναφέρεται στους συζύγους που δήλωσαν εισοδήματα από επιχειρήσεις Δ. κατηγορία βιβλία. «Στατιστική Δηλωθέντος Εισοδήματος Φυσικών προσώπων 1982» ΕΣΥΕ 1983.

σότερο στην πραγματική κατανομή της οικονομικής δύναμης μεταξύ των καπιταλιστών. Με βάση αυτό το σκεπτικό στην παρούσα εργασία θα χρησιμοποιήσουμε για τον επιμερισμό του οφέλους από τις γενικές δημόσιες δαπάνες την σχετική κατανομή των κερδών των Α.Ε. που προκύπτει από τα στοιχεία της στατιστικής δηλωθέντος εισοδήματος φυσικών προσώπων (βλέπε πίνακα 5 και 13).

β. Κατανομή δημοσίων δαπανών κατά εισοδηματικά κλιμάκια (υπόθεση Α: χωρίς διάχυση)

Πριν προχωρήσουμε στην παρουσίαση και το σχολιασμό των αποτελεσμάτων είναι σκόπιμο να γίνουν ορισμένες εννοιολογικές διευκρινίσεις αναφορικά με το περιεχόμενο των όρων «προοδευτική» και «αντίστροφα προοδευτική» κατανομή ή επίπτωση των δημοσίων δαπανών. Κάτι τέτοιο είναι απαραίτητο επειδή στη βιβλιογραφία χρησιμοποιούνται οι όροι με τρόπο που μπορεί να προκαλέσουν παρανοήσεις. Έτσι ο όρος προοδευτική κατανομή χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει την κατανομή εκείνη που το αναλογικά μεγαλύτερο όφελος σε σχέση με το εισόδημα το καρπούνται τα κατώτερα εισοδηματικά κλιμάκια. Με τον όρο δε αντίστροφα προοδευτική επίπτωση του οφέλους των δημοσίων δαπανών περιγράφεται η κατανομή εκείνη που ωφελεί αναλογικά περισσότερο τα ανώτερα εισοδηματικά κλιμάκια.

1. Άμεσα κατανεμόμενες δαπάνες: Στον πίνακα 6 εμφανίζονται τα αποτελέσματα της κατανομής των άμεσα κατανεμόμενων ή ειδικών δημοσίων δαπανών ως ποσοστό του ακαθαρίστου εγχωρίου προϊόντος κατά εισοδηματικά κλιμάκια με την υπόθεση ότι το όφελος από τις δαπάνες αυτές δεν διαχέεται. Όπως φαίνεται από την γραμμή 16 του πίνακα η συνολική επίπτωση αυτών των δαπανών χαρακτηρίζεται από προοδευτικότητα με εξαίρεση το τελευταίο εισοδηματικό κλιμάκιο. Το αποτέλεσμα αυτό οφείλεται κυρίως στις κατανομές των δαπανών για πολιτικές συντάξεις και παροχές ασθένειας που είναι έντονα προοδευτικές καθώς επίσης και στο γεγονός ότι οι δαπάνες για οικογενειακά επιδόματα, παροχές προνοίας και ανεργίας κατανεμήθηκαν στα πρώτα εισοδηματικά κλιμάκια. Όπως προκύπτει από τις γραμμές 6.8 και 9 του πίνακα οι δαπάνες αυτές δίνουν στο πρώτο εισοδηματικό κλιμάκιο τις 145 από τις συνολικές 198 ποσοστιαίες μονάδες οφέλους. Ο μη συνυπολογισμός ή η διαφορετική κατανομή αυτών των δαπανών θα ανέτρεπε ριζικά το κατανεμητικό αποτέλεσμα που δίνει ο πίνακας 6.

Οι εκτιμήσεις αυτές εμπίπτουν μέσα στις προδιαγραφές της παρεμβατικής οικονομικής θεωρίας και πολιτικής. Είναι ακριβώς αυτές οι δαπάνες οι οποίες χρησιμοποιούνται με κύριο στόχο τη βελτίωση του επιπέδου ζωής των κατώτερων εισοδηματικών στρωμάτων. Έτσι η διαπιστωθείσα εμπειρικά επίπτωση επιβεβαιώνει κατά κάποιο τρόπο τη θεωρητική πρόβλεψη σχετικά με την αναδιανεμητική επίδραση των συγκεκριμένων δαπανών. Τη συνολική όμως κατανομή, επηρεάζουν και οι λοιπές επί μέρους κατηγορίες ειδικών δαπανών που παρουσιάζουν διαφορές στο βαθμό προοδευτικότητας, πράγμα, που κάνει και απαραίτητο και χρήσιμο τον αναλυτικότερο σχολιασμό τους.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6
Ποσοστιαία Κατανομή Ειδικών Δημόσιων Δαπανών προς το Εισόδημα (ΑΕΠ)
(Υπόθεση Α: Ειδικές Δημόσιες Δαπάνες χωρίς Διάχυση)

Κατηγορία Ειδικών Δημόσιων Δαπανών	Δαπάνη			Εισοδηματικά κλιμάκια (χιλ. Δρχ.)						
	Σύνολο (εκ.Δρχ)	% Εισοδ.	Μέχρι 120	121-270	271-420	421-580	581-750	751-1090	1091-1620	1621 και άνω
1. Υγεία-Πρόνοια	55262	2,42	2,42	2,42	2,42	2,42	2,42	2,42	2,42	2,42
2. Παιδεία	64248	2,81	4,42	3,88	3,95	3,77	3,23	2,81	2,37	2,02
3. Συντάξεις Πολιτικές	219028	9,58	30,91	29,28	24,37	19,68	13,11	7,14	3,51	3,15
4. Συντάξεις Πολεμικές	9095	0,40	3,71	1,45	0,85	0,58	0,44	0,32	0,22	0,13
5. Παροχές Ανεργίας	10060	0,44	0,95	2,35	2,17	1,87	-	-	-	-
6. Οικογενειακά Εισοδήματα	11852	0,52	4,47	4,03	4,66	-	-	-	-	-
7. Παροχές σε μη Κερδοσκοπικούς Οργανισμούς	12840	0,56	0,56	0,56	0,56	0,56	0,56	0,56	0,56	0,56
8. Παροχές Πρόνοιας	27572	1,20	131,36	5,87	1,75	-	-	-	-	-
9. Παροχές Ασθένειας	35688	1,56	8,01	4,12	3,05	2,37	1,88	1,43	0,99	0,63
10. Επιστροφή Φόρων Εξαγωγικού Εμπορίου	21696	0,95	0,91	0,78	0,69	0,70	0,66	0,61	0,65	2,01
11. Έλλειμμα Καταναλωτικών Δαπανών	27724	1,21	1,60	1,43	1,35	1,29	1,26	1,22	1,17	1,10
12. Διαχείριση Αγροτικών προϊόντων και Εφοδίων	26230	1,15	1,86	1,85	1,96	1,66	1,46	1,01	0,96	0,67
13. Επενδύσεις Ενέργεια-Υδρευση Αποχέτευση	43584	1,91	2,90	2,24	1,87	1,79	1,58	1,42	1,36	3,15
14. Επενδύσεις Μεταφορές-Επικοινωνίες	52108	2,28	1,98	1,87	1,78	1,86	1,81	1,77	1,81	4,00
15. Τόκοι Εσωτερικού Δημόσιου Χρέους	44753	1,96	1,87	1,62	1,43	1,45	1,36	1,25	1,33	4,14
16. Σύνολο Ειδικών Δημόσιων Αγαθών	661840	28,96	197,93	63,75	52,86	39,78	29,76	21,96	17,35	23,98

Συγκεκριμένα οι κατανομές των δαπανών για υγεία-πρόνοια και παροχές σε μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς εμφανίζουν αναλογικό επιμερισμό. Από τις υπόλοιπες κατηγορίες δαπανών, οι δαπάνες για παιδεία, ελλείμματα καταναλωτικών δαπανών και διαχείρισης αγροτικών προϊόντων (γραμμές 2, 11 και 12) εμφανίζουν χαμηλή προοδευτικότητα. Παράλληλα οι δαπάνες όπως, επιτροπή φόρων εξαγωγικού εμπορίου (γρ. 10), τόκοι εσωτερικού χρέους (γρ. 15) και επενδύσεις σε έργα κοινωνικής ωφέλειας και μεταφορών-επικοινωνιών (γρ. 13 και 14) παρουσιάζουν μικτή συμπεριφορά με αποτέλεσμα η προοδευτικότητά τους να αντιστρέφεται, σε ορισμένες περιπτώσεις σημαντικά, στα ανώτερα εισοδηματικά κλιμάκια. Επισημαίνεται ιδιαίτερα το υψηλό ποσοστό οφέλους που απολαμβάνει το τελευταίο εισοδηματικό κλιμάκιο σ'αυτές τις κατηγορίες δαπανών. Έτσι το κλιμάκιο αυτό αντισταθμίζει τα χαμηλότερα αναλογικά οφέλη που αποκομίζει από την κατανομή των υπόλοιπων δαπανών, σε τέτοιο σημαντικό βαθμό, που στη συνολική κατανομή των ειδικών δαπανών να απολαμβάνει μεγαλύτερο αναλογικό όφελος απ' ότι τα δύο προηγούμενα εισοδηματικά κλιμάκια.

Η προσέγγιση με βάση τις υποθέσεις των Mann-Perlis σχετικά με τον προσδιορισμό του «ιδιωτικού» εισοδήματος και του τρόπου κατανομής των άμεσα κατανεμόμενων δημοσίων δαπανών για αγαθά και υπηρεσίες οδηγεί σε ουσιαστικές μεταβολές της κατανομής του οφέλους τού συνόλου των ειδικών δαπανών. Όπως φαίνεται στον πίνακα 7 η προοδευτικότητα που χαρακτήριζε την προηγούμενη κατανομή (πίνακας 6 γρ. 16) περιορίζεται σημαντικά. Το όφελος των κατώτερων κλιμακίων εισοδήματος μειώνεται και την διαφορά την παίρνει το τελευταίο, κυρίως εισοδηματικό κλιμάκιο. Σημειώνεται ότι η χρησιμοποίηση της μεγαλύτερης τιμής ελαστικότητας κάνει τη μεταβολή αυτή ακόμη εντονότερη. Το όφελος των κλιμακίων 2 έως 7 μειώνεται και τη διαφορά την κερδίζει, όπως και προηγουμένως, το τελευταίο κλιμάκιο εισοδήματος. Έτσι το ποσοστό οφέλους του τελευταίου κλιμακίου από 38,5 ποσοστιαίες μονάδες ανεβαίνει σε 46,75. Αυτές οι διαφοροποιήσεις στην κατανομή οφείλονται κυρίως στην διαφορετική μέθοδο επιμερισμού του οφέλους των ειδικών δαπανών για αγαθά και υπηρεσίες παρά στο διαφορετικό προσδιορισμό του «ιδιωτικού» εισοδήματος στη βάση του οποίου γίνεται η εκτίμηση της οριακής χρησιμότητας.

2. Γενικές δημόσιες δαπάνες: Οι εναλλακτικές κατανομές της επίπτωσης του οφέλους των γενικών δημοσίων δαπανών (μη άμεσα κατανεμόμενων) παρουσιάζονται στον πίνακα 8. Είναι φανερό ότι εκτός από την ορθόδοξη κατανομή η οποία είναι αναλογική, όλες οι άλλες εμφανίζουν έντονη αντίστροφη προοδευτικότητα. Επισημαίνεται ότι η χρησιμοποίηση των μεθόδων Aarop-Mc'Guire και Mann-Perlis δίνουν σχεδόν ομοιόμορφη κατανομή του οφέλους των γενικών δημοσίων δαπανών, τόσο για την χαμηλή τιμή ελαστικότητας όσο και για την υψηλή. Τούτο οφείλεται στο γεγονός ότι οι διαφορές στον ορισμό του «ιδιωτικού» εισοδήματος δεν οδήγησαν σε σημαντικές μεταβολές της ανισοκατανομής του εισοδήματος μεταξύ των εισοδηματικών κλιμακίων.

Αντίθετα η τιμή της ελαστικότητας της οριακής χρησιμότητας ως προς το

ΠΙΝΑΚΑΣ 7
Ποσοστιαία Κατανομή Ειδικών Δημόσιων Δαπανών προς το Εισόδημα (ΑΕΠ)
Μέθοδος Mann-Perlis
(Υπόθεση Α: Ειδικές Δαπάνες χωρίς Διάχυση)

Κατηγορία Ειδικών Δημόσιων Δαπανών	Δαπάνη		Εισοδηματικά κλιμάκια (χιλ. Δρχ.)							
	Σύνολο (εκ. δρχ.)	% Εισοδ.	Μέχρι 120	121-270	271-420	421-580	581-750	751-1090	1091-1620	1621 και άνω
1. Σύνολο Ειδικών Δημόσιων Δαπανών σε Χρήμα (πίνακας 6 γρ. 3,4,5,6,8,9,10,11,12,15)	433698	18,98	185,65	53,17	42,28	29,38	20,16	12,98	8,83	11,83
2. Ειδικές Δαπάνες σε Αγαθά και Υπηρεσίες (Ελαστικότητα-1,4)	228142	9,98	0,25	0,83	1,69	2,81	3,84	5,60	9,02	26,75
3. Ειδικές Δαπάνες σε Αγαθά και Υπηρεσίες (Ελαστικότητα -2,46)	228142	9,98	0,01	0,08	0,30	0,75	1,38	2,85	6,76	34,91
4. Σύνολο Ειδικών Δημόσιων Δαπανών (γρ. 1+2)	661840	28,96	185,90	54,00	43,97	32,19	24,00	18,58	17,85	38,58
5. Σύνολο Ειδικών Δημόσιων Δαπανών (γρ. 1+3)	661840	28,96	185,66	53,25	42,58	30,13	21,54	15,79	15,59	46,74

ΠΙΝΑΚΑΣ 8
Ποσοστιαία Κατανομή Γενικών Δημόσιων Δαπανών προς το Εισόδημα (ΑΕΠ)
(Υπόθεση Α: Ειδικές Δημόσιες Δαπάνες χωρίς Διάχυση)

Κατηγορίες Μεθόδων	Συνολικά ποσά (εκ. δρχ.)	Εισοδηματικά κλιμάκια (χιλ. δρχ.)							
		Μέχρι 120	121-270	271-420	421-580	581-750	751-1090	1091-1620	1621 και άνω
Α. Ορθόδοξη Προσέγγιση	407848	17,84	17,84	17,84	17,84	17,84	17,84	17,84	17,84
Β1 Aaron-Mc'Guire Προσέγγιση (Ελαστικότητα -1,4)	407848	6,59	9,37	11,56	13,42	14,84	16,71	19,32	24,99
Γ1 Mann Perlis Προσέγγιση (Ελαστικότητα -1,4)	407848	6,41	9,26	11,48	13,36	14,93	16,95	19,73	24,32
Β2 Aaron-Mc'Guire Προσέγγιση (Ελαστικότητα 2,46)	407848	0,33	1,27	2,75	4,75	7,02	10,97	18,87	44,07
Γ2 Mann Perlis Προσέγγιση (Ελαστικότητα 2,46)	407848	0,38	1,26	2,75	4,78	7,18	11,40	19,82	42,52
Δ. Μαρξιστική Προσέγγιση	407848	0,27	0,45	4,37	2,54	3,70	5,34	10,08	61,66

εισόδημα είναι σημαντικός παράγοντας επηρεασμού του βαθμού της αντίστροφης προοδευτικότητας των κατανομών αυτών. Όσο υψηλότερη είναι η απόλυτη τιμή της ελαστικότητας τόσο αυξάνει και ο βαθμός της αντίστροφης προοδευτικότητας της κατανομής των γενικών δημοσίων δαπανών. Έτσι η χρησιμοποίηση της τιμής 1.4 καταλήγει σε μια κατανομή οφέλους που κυμαίνεται στο 6% για το πρώτο κλιμάκιο έως 25% για το τελευταίο εισοδηματικό κλιμάκιο, ενώ για την τιμή 2.4 το αντίστοιχο εύρος εκτείνεται από 0,3% έως 44%. Τα αποτελέσματα αυτά προβάλλουν εύγλωττα την επίδραση την οποία ασκεί η τιμή της σχετικής ελαστικότητας στη μορφή της κατανομής του οφέλους των γενικών δημοσίων δαπανών. Είναι φανερό ότι στην προκειμένη περίπτωση το κατανομητικό αποτέλεσμα εξαρτάται από την τιμή της ελαστικότητας πράγμα που ανάγει την επιλογή ή τον προσδιορισμό της σχετικής τιμής σε θεμελιακής σημασίας πρόβλημα.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η κατανομή του οφέλους των γενικών δημοσίων δαπανών με βάση τη μαρξιστική προσέγγιση (πίνακας 8). Όπως και στις προηγούμενες περιπτώσεις έχουμε και εδώ αντίστροφα προοδευτική κατανομή. Ωστόσο ο βαθμός προοδευτικότητας διαφέρει σημαντικά και κυμαίνεται από 0,27% έως 61% για το πρώτο και τελευταίο εισοδηματικό κλιμάκιο αντίστοιχα. Θα πρέπει όμως να σημειωθεί ότι το μεγάλο εύρος που παρατηρείται οφείλεται κυρίως στην σημαντικότερη αύξηση του τελευταίου εισοδηματικού κλιμακίου. Αντίθετα για τα υπόλοιπα κλιμάκια το εύρος περιορίζεται μεταξύ 0,27% έως 10%. Δεδομένου ότι η μέθοδος αυτή όσον αφορά την μαθηματική της έκφραση δεν διαφέρει από την μέθοδο της οριακής χρησιμότητας θα πρέπει να αναζητηθεί μια εξήγηση για τα διαφορετικά αποτελέσματα. Η εξήγηση αυτή βρίσκεται στον προσδιορισμό του καπιταλιστικού εισοδήματος το οποίο εμφανίζει μεγαλύτερη ανισοκατανομή σε σύγκριση με το αντίστοιχο εισόδημα που παίρνεται σε βάση στις άλλες μεθόδους.

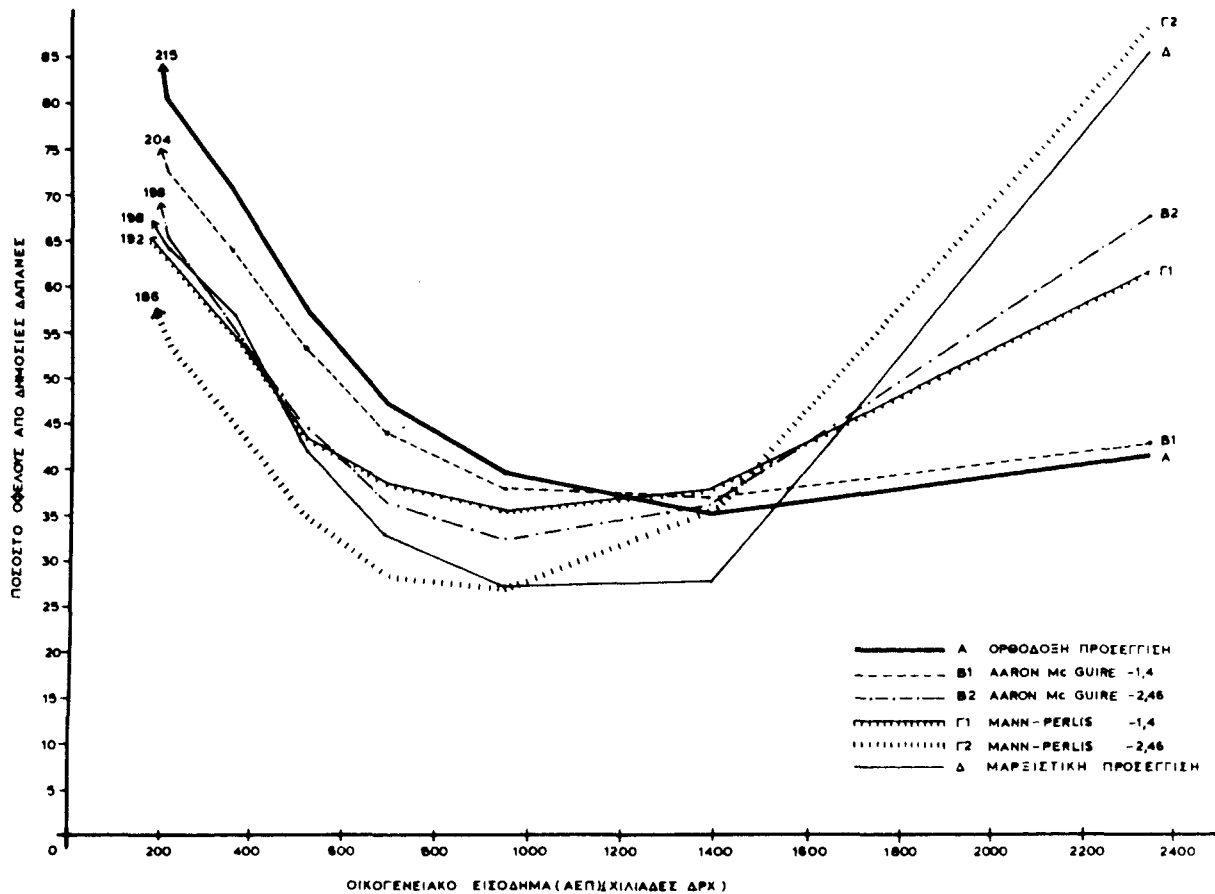
Οι κατανομές που παρουσιάζονται στον πίνακα 8 αποτελούν πολύτιμο συγκριτικό υλικό. Δείχνουν ξεκάθαρα ότι η διανεμητική επίπτωση του οφέλους των δημοσίων δαπανών εξαρτάται ολοκληρωτικά από τις θεμελιακές υποθέσεις επίπτωσης που υιοθετούνται από τον ερευνητή. Είναι ξεκάθαρο συνεπώς ότι το αποτέλεσμα προεικάζεται τη στιγμή που επιλέγεται η μέθοδος.

3. Κατανομή συνόλου δαπανών: Οι εναλλακτικές κατανομές του συνολικού οφέλους των δημοσίων δαπανών κατά εισοδηματικό κλιμάκιο παρουσιάζονται στον πίνακα 9. Οπτική δε αντίληψη των κατανομών αυτών μπορεί να σχηματίσει κανείς από το διάγραμμα 1. Οι επιμέρους ποσοτικές διαφορές στην κατά κλιμάκια κατανομή του οφέλους, εύκολα μπορούν να διαπιστωθούν από τη θεώρηση των σχετικών στοιχείων. Όλες οι κατανομές χαρακτηρίζονται από προοδευτική επίπτωση του οφέλους για τα κατώτερα εισοδήματα και αντίστροφα προοδευτική για τα ανώτερα.

Το αποτέλεσμα αυτό είναι συνέπεια της συνδυασμένης επίπτωσης των άμεσα κατανεμόμενων δαπανών, οι οποίες χαρακτηρίζονται από προοδευτικότητα και της σημαντικής αντίστροφης προοδευτικότητας της κατανομής των γενικών δαπανών. Επισημαίνεται ακόμη ότι η αντίστροφη προοδευτικότητα

ΠΙΝΑΚΑΣ 9
Ποσοστιαία Κατανομή Συνολικού Οφέλους Δημοσίων Δαπανών προς το Εισόδημα (ΑΕΠ)
(Υπόθεση Α: Ειδικές Δημόσιες Δαπάνες Χωρίς Διάχυση)

Κατηγορίες Προσέγγισης	Εισοδηματικά κλιμάκια (χιλ. δρχ.)							
	Μέχρι 120	121-270	271-420	421-580	581-750	751-1090	1091-1621	1621 και άνω
A. Ορθόδοξη προσέγγιση	215,77	81,59	70,70	57,62	47,60	39,80	35,19	41,82
B. Aaron Mc'Guire προσέγγιση								
B1: Ελαστικότητα 1,4	204,52	73,12	64,42	53,20	44,60	38,67	36,67	42,83
B2: Ελαστικότητα 2,46	198,26	65,02	55,61	44,53	36,78	32,93	36,22	68,05
Γ. Mann Perlis προσέγγιση								
Γ1: Ελαστικότητα 1,4	192,31	63,26	55,45	43,67	38,93	35,53	37,58	61,90
Γ2: Ελαστικότητα 2,46	186,04	54,51	45,33	34,91	28,72	27,19	35,41	89,26
Δ. Μαρξιστική προσέγγιση	198,20	64,20	57,23	42,32	33,46	27,30	27,43	85,64

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1: ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΟΦΕΛΟΥΣ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ (ΥΠΟΘΕΣΗ Α: ΕΙΔΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ ΧΩΡΙΣ ΔΙΑΧΥΣΗ)

στην περίπτωση των κατανομών Mann-Perlis (Γ1 και Γ2) ενισχύεται ακόμα περισσότερο και από το γεγονός ότι οι κατανομές των άμεσα κατανεμόμενων δαπανών για αγαθά και υπηρεσίες είναι επίσης αντίστροφα προοδευτικές. Όπως φαίνεται από το διάγραμμα 1 παρόλο που οι κατανομές παρουσιάζουν γενικά την ίδια τάση, υπάρχουν σημαντικές διαφορές τόσο ποσοτικές όσο και ποιοτικές. Οι τελευταίες συνίστανται σε διαφορές στα σημεία καμπής. Δηλαδή τα σημεία όπου οι καμπύλες κατανομής μεταβάλλονται από προοδευτικές σε αντίστροφα προοδευτικές. Έτσι οι μεν κατανομές Α και Β1 γίνονται αντίστροφα προοδευτικές σε ύψος οικογενειακού εισοδήματος περίπου 1.300 χιλ. δρχ. οι δε υπόλοιπες σε ύψος εισοδήματος γύρω στις 900 χιλ. δρχ.

γ. Κατανομή δημοσίων δαπανών κατά εισοδηματικά κλιμάκια. (υπόθεση Β: με διάχυση)

Οι κατανομές που προκύπτουν στην περίπτωση υιοθέτησης της υπόθεσης ότι το όφελος των άμεσα κατανεμόμενων ή ειδικών δημοσίων δαπανών δεν το απολαμβάνουν στο σύνολό τους οι άμεσα ωφελούμενοι δεν διαφέρουν σε γενικές γραμμές από τη μορφή των προηγούμενων κατανομών. Έτσι η επίπτωση των ειδικών δαπανών εξακολουθεί να είναι προοδευτική και των γενικών αντίστροφα προοδευτική. Οι προκύπτουσες διαφορές έχουν χαρακτήρα κυρίως ποσοτικό και σε μικρότερη έκταση ποιοτικό. Τούτο οφείλεται στην παραδοχή ότι ένα μέρος των ειδικών δαπανών θεωρείται ότι αποτελεί γενική δαπάνη και κατά συνέπεια κατανέμεται σύμφωνα με τα κριτήρια κατανομής των έμμεσα κατανεμόμενων δαπανών.

1. Άμεσα κατανεμόμενες δαπάνες: Όπως φαίνεται και από τον πίνακα 11 (στο Παράρτημα), σε σύγκριση με την προηγούμενη κατανομή, το όφελος το οποίο απολαμβάνουν τα επί μέρους εισοδηματικά κλιμάκια έχει μειωθεί σημαντικά. Μεγαλύτερη μείωση σε ποσοστιαίες μονάδες σημειώθηκε στα κατώτερα κλιμάκια πράγμα που συνεπάγεται την σχετική απόβλωση της προοδευτικότητας της επίπτωσης. Η διαφορά αυτή οφείλεται τόσο στο γεγονός ότι το απόλυτο ύψος των σχετικών δαπανών έχει μειωθεί, όσο επίσης και στη μορφή της κατανομής εκείνων των κατηγοριών δαπάνης που μειώθηκε σχετικά περισσότερο. Οι ίδιες παρατηρήσεις θα μπορούσαν να γίνουν και για τις κατανομές των ειδικών δαπανών που επιμερίζονται σύμφωνα με τη μέθοδο των Mann-Perlis (παράρτημα, πίνακας 12).

2. Γενικές δημόσιες δαπάνες: Γενικά οι κατανομές αυτών των δαπανών χαρακτηρίζονται από εντονότερη αντίστροφη προοδευτικότητα. Η αντίστροφη προοδευτικότητα αυξάνεται περισσότερο στις κατανομές Aaron-McGuire και Mann-Perlis επειδή τόσο το ύψος του «ιδιωτικού» εισοδήματος όσο και η κατανομή του έχουν υποστεί μεταβολές συγκρινόμενες με την προηγούμενη υπόθεση της μη διάχυσης (Πίνακας 13 του παραρτήματος). Τα σχετικά αποτελέσματα παρουσιάζονται στον πίνακα 14 του παραρτήματος στο οποίο και παραπέμπεται ο αναγνώστης για περισσότερες πληροφορίες.

3. Κατανομή συνόλου δαπανών: Τα συνολικά αποτελέσματα αυτής της

προσέγγισης εμφανίζονται στον πίνακα 10 και η διαγραμματική της απεικόνιση δίνεται από το διάγραμμα 2. Από τη θεώρηση αυτών των στοιχείων διαπιστώνουμε ότι οι ποσοτικές μεταβολές είναι σημαντικές. Το ποσοστό οφέλους των πρώτων κλιμακίων συγκρινόμενο με το αντίστοιχο ποσοστό της υπόθεσης Α. έχει μειωθεί κατά 50-60 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ αντίθετα το όφελος του τελευταίου κλιμακίου έχει αυξηθεί μεταξύ 3-25 ποσοστιαίων μονάδων. Την μεγαλύτερη αύξηση για το τελευταίο εισοδηματικό κλιμάκιο, σημείωσε η μαρξιστική κατανομή η οποία ανέβηκε από 86 σε 110 ποσοστιαίες μονάδες. Όμως μεγαλύτερη σπουδαιότητα έχουν οι μεταβολές στα σημεία καμπής των καμπυλών κατανομής. Έτσι, σε σύγκριση πάντα με τις κατανομές της υπόθεσης Α. εκτός από την ορθόδοξη κατανομή και τη μαρξιστική όλες οι άλλες μεταβάλλονται από προοδευτικές σε αντίστροφα προοδευτικές σε χαμηλότερα επίπεδα οικογενειακού εισοδήματος (700 χιλ. δρχ. περίπου). Το γενικό συμπέρασμα που προκύπτει από τη σύγκριση των δύο ομάδων κατανομών (διαγράμματα 1 και 2), είναι ότι οι σχετικές υποθέσεις κατανομής των άμεσα κατανεμομένων δαπανών επηρεάζουν τόσο το απόλυτο ύψος του επιμερισμού όσο και την μορφή. Αποτέλεσμα αυτού είναι η αναλογικά μεγαλύτερη αύξηση του οφέλους που κατανέμεται στα υψηλότερα εισοδήματα.

V. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα αποτελέσματα της εμπειρικής έρευνας πιστεύουμε ότι προσφέρουν πλούσιο υλικό για την συναγωγή σημαντικών συμπερασμάτων τόσο για τη συγκριτική αξιολόγηση των εναλλακτικών μεθόδων προσδιορισμού της επίπτωσης του οφέλους των δημοσίων δαπανών, όσο και για τη διανεμητική επίδραση της πολιτικής δαπανών στην Ελληνική οικονομία. Όσον αφορά στο πρώτο θέμα νομίζουμε ότι λεπτομερής σχολιασμός των επί μέρους αποτελεσμάτων θα ήταν πλεονασματικός. Επομένως η προσοχή μας θα επικεντρωθεί στη γενίκευση της μορφής επίπτωσης προς την οποία οδηγούν όλες οι σχετικές μέθοδοι κατανομής. Το συναγόμενο γενικευμένο αποτέλεσμα τείνει να υποστηρίξει την άποψη, ότι η συγκριτική προσέγγιση στο πρόβλημα της κατανομής του οφέλους των δημοσίων δαπανών οδηγεί σε συμπεράσματα τέτοια, που με βασιμότητα θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι διακρίνονται από ικανοποιητικό βαθμό αντικειμενικότητας. Έτσι όλες οι καμπύλες επίπτωσης των σχετικών μεθόδων κατανομής έχουν την μορφή υπερβολής. Προοδευτικές για τα χαμηλά εισοδήματα μέχρι και 600 χιλ. δρχ. περίπου και αντίστροφα προοδευτικές για εισοδήματα πάνω από 1.400 χιλ. δρχ. Για τα ενδιάμεσα εισοδήματα θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η επίπτωση του οφέλους των δημοσίων δαπανών προσεγγίζει την αναλογική. Τα συμπεράσματα αυτά δεν είναι άμεσα αντιληπτά αλλά αποτελούν προσεγγιστικές γενικεύσεις όλων των επί μέρους κατανομών.

Τέλος σχετικά με την επίδραση στη διανομή του εισοδήματος οι διαπιστώσεις της έρευνας υποστηρίζουν την άποψη ότι από τη διενέργεια των δημό-

ΠΙΝΑΚΑΣ 10
Ποσοστιαία Κατανομή Συνολικού Οφέλους Δημοσίων Δαπανών προς το Εισόδημα
(Υπόθεση Β: Ειδικές Δημόσιες Δαπάνες Με Διάχυση)

Κατηγορία Προσέγγισης	Εισοδηματικά κλιμάκια (Χιλ. Δρχ.)							
	Μέχρι 120	121-270	271-420	421-580	581-750	751-1090	1091-1620	1621 και άνω
A. Ορθόδοξη Προέγγιση	166,17	71,16	63,34	54,22	47,22	41,71	38,19	44,14
B. Λειτουργία Mc'Guire Προέγγιση								
B1: Ελαστικότητα -1,4	143,08	56,21	51,89	46,34	42,27	40,33	41,24	55,71
B2: Ελαστικότητα -2,46	139,48	45,74	39,78	33,64	30,32	31,30	40,33	84,17
Γ. Mann Perlis Προέγγιση								
Γ1: Ελαστικότητα -1,4	135,39	49,96	46,98	41,66	38,93	38,62	41,96	63,80
Γ2: Ελαστικότητα 2,46	132,19	39,33	33,73	27,95	25,67	28,18	40,32	95,88
Δ. Μαρξιστική Προέγγιση	139,80	45,05	43,12	31,26	25,99	22,95	26,54	109,92

σιων δαπανών για αγαθά και υπηρεσίες που καλύπτουν κοινωνικές ανάγκες ωφελούνται κυρίως τα κατώτερα εισοδήματα και μάλιστα εκείνα που βρίσκονται κάτω από το όριο φτώχειας³⁷). Αντίθετα το όφελος από τη διενέργεια των γενικών δημοσίων δαπανών πέφτει εξ ολοκλήρου στα ανώτερα εισοδήματα. Η συνδυασμένη επίδραση των δύο κατηγοριών δαπάνης είναι τα μεσαία εισοδήματα να ωφελούνται αναλογικά πολύ λιγότερο από ότι τα ακραία.

Τα εμπειρικά αποτελέσματα της παρούσας έρευνας πιστεύουμε ότι προσφέρουν χρήσιμες πληροφορίες για αντικειμενικό σχολιασμό και αξιολόγηση εναλλακτικών πολιτικών δημοσίων δαπανών. Η γνώση της διανεμητικής επίπτωσης των διαφόρων κατηγοριών δαπανών μας επιτρέπει να προσδιορίσουμε ποιές κοινωνικές κατηγορίες θα φέρουν το βάρος από την εφαρμογή δημοσιονομικών μέτρων περιστολής των δημοσίων δαπανών. Είναι σαφές ότι μια πολιτική περιστολής των δημοσίων δαπανών η οποία περικόπτει τις κοινωνικές παροχές επιβαρύνει τα κατώτερα εισοδήματα. Αντίθετα η μείωση των γενικών δαπανών θα επιβαρύνει τα ανώτερα εισοδήματα.

37. Σύμφωνα με υπολογισμούς των Δ. Καράγεωργα και Θ. Πάκου (1987) το όριο φτώχειας έχει εκτιμηθεί και κυμαίνεται μεταξύ 400-500 χιλ. δρχ. οικογενειακού εισοδήματος.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΙΝΑΚΩΝ

.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11
Ποσοστιαία Κατανομή Ειδικών Δημόσιων Δαπανών προς το Εισόδημα (ΑΕΠ)
(Υπόθεση Β: Ειδικές Δημόσιες Δαπάνες με Διάχυση)

Κατηγορία Ειδικής Δημόσιας Δαπάνης	ΔΑΠΑΝΗ			Εισοδηματικά κλιμάκια (Χιλ. Δρχ.)						
	ΣΥΝΟΛΟ (εκατ. δρχ.)	% Εισοδ.	Μέχρι 120	121-270	271-420	421-580	581-750	751-1020	1091-1620	1621 και άνω
1. Υγεία-Πρόνοια	38683,4	1,69	1,69	1,69	1,69	1,69	1,69	1,69	1,69	1,69
2. Εκπαίδευσης	19304,4	8,45	1,80	1,48	1,53	1,42	1,09	0,84	0,58	0,37
3. Συντάξεις Πολιτικές	153319,6	6,71	21,64	20,50	17,06	13,62	9,18	5,00	2,46	2,20
4. Συντάξεις Πολεμικές	6366,5	0,28	2,60	1,02	0,59	0,41	0,31	0,22	0,15	0,07
5. Παροχές Ανεργίας	7042	0,31	1,65	1,60	1,41	1,34	-	-	-	-
6. Οικογενειακά Επιδόματα	8296,4	0,36	3,13	2,81	3,27	-	-	-	-	-
7. Παροχές σε μη Κερδοσκοπικά Ιδρύματα	8988	0,39	0,39	0,39	0,39	0,39	0,39	0,39	0,39	0,39
8. Παροχές Πρόνοιας	19300,4	0,84	91,95	4,11	1,22	-	-	-	-	-
9. Παροχές Ασθένειας	24981,6	1,09	5,61	2,88	2,14	1,66	1,31	1,00	0,69	0,44
10. Επιστροφή Φόρου Εξαγωγικού Εμπορίου	21696	0,95	0,91	0,78	0,69	0,70	0,66	0,61	0,65	2,01
11. Έλλειμμα Αγροτικών Προϊόντων & Εφοδίων	19406,8	0,85	1,12	1,00	0,94	0,91	0,88	0,85	0,82	0,77
12. Διαχείριση Αγροτικών Προϊόντων και Εφοδίων	18361	0,80	1,58	1,65	1,67	1,31	1,21	0,86	0,44	0,22
13. Επενδύσεις Ενέργεια-Υδρευση-Αποχέτευση	30508,8	1,33	2,06	1,54	1,29	1,24	1,10	0,99	0,95	2,23
14. Επενδύσεις Μεταφορές-Επικοινωνίες	36475,6	1,60	1,39	1,31	1,24	1,30	1,26	1,23	1,26	2,83
15. Τόκοι Δημοσίου Χρέους Εσωτερικού	44753	1,96	1,87	1,62	1,43	1,45	1,36	1,25	1,33	4,14
16. Σύνολο Ειδικών Δημόσιων Αγαθών	457483,5	20,02	139,39	44,38	36,56	27,44	20,44	14,93	11,41	17,36

ΠΙΝΑΚΑΣ 12
Ποσοστιαία Κατανομή Ειδικών Δημοσίων Δαπανών προς το Εισόδημα (ΑΕΠ)
Μέθοδος Mann-Perlis
(Υπόθεση Β: Ειδικές Δαπάνες με Διάχυση)

Κατηγορία Ειδικών Δημοσίων Δαπανών	Δαπάνη		Εισοδηματικά κλιμάκια (Χιλ. δρχ.)							
	Σύνολο (Εκ. Δρχ.)	% Εισοδ.	Μέχρι 120	121-270	271-420	421-580	581-750	751-1090	1091-1620	1621 και άνω
1. Σύνολο Ειδικών Δημοσίων Δαπανών σε χρήμα	323523,3	14,16	132,12	37,97	30,42	21,40	14,91	9,79	6,54	9,85
2. Ειδικές Δαπάνες σε Αγαθά και Υπηρεσίες (Ελαστικότητα -1,4)	133960,2	5,86	0,05	0,38	0,83	1,47	2,08	3,11	5,08	16,37
3. Ειδικές Δαπάνες σε Αγαθά και Υπηρεσίες (Ελαστικότητα -2,46)	133960,2	5,86	0,00	0,03	0,13	0,36	0,71	1,52	3,73	21,01
4. Σύνολο Ειδικών Δημοσίων Δαπανών (γρ. 1+2)	457483,5	20,02	132,17	38,35	31,25	22,87	16,99	12,90	11,62	26,22
5. Σύνολο Ειδικών Δημοσίων Δαπανών (γρ. 1+3)	457483,5	20,02	132,12	38,00	30,55	21,76	15,62	11,31	10,27	30,86

ΠΙΝΑΚΑΣ 13
Υπολογισμός και Κατανομή Εισοδημάτων κατά Εισοδηματικά κλιμάκια
(Υπόθεση Β: Ειδικά Δημόσια Αγαθά με Διάχυση)
(Εκατ. Δρχ.)

Κατηγορία Εισοδήματος	Συνολικά ποσά	Εισοδηματικά κλιμάκια (Χιλ. Δρχ.)							
		Μέχρι 120	121-270	271-420	421-580	581-750	751-1090	1091-1620	1621 και άνω
1. Διαθέσιμο Εισόδημα ⁽¹⁾ (Εκτίμηση και προσαρμογή στο πραγματικό)	2167360	14379,7	77563,7	160157	219173,3	245667,8	480051,7	502612,4	467754,4
2. Ειδικά Δημόσια Αγαθά ⁽¹⁾ Σε χρήμα χωρίς Διάχυση	433698	27987,9	43214,2	71425	67939,3	52272,3	65720,4	46783,3	58355,6
3. Ειδικά Δημόσια Αγαθά Σε χρήμα με Διάχυση ⁽⁴⁾	323592,3	19920,8	31074,3	51395,9	49465,8	38661,0	49605,5	34688,3	48711,7
4. Διαχεόμενο Ποσό Ειδικών Δημόσιων Αγαθών σε χρήμα (1-3)	110174,7	8067,1	12139,9	20029,1	18473,5	13611,3	16114,9	12095,0	9643,9
5. «Ιδιωτικό Εισόδημα Mann-Perlis (2-4)	2057185,3	6312,6	65423,8	140127,9	200699,8	232056,5	463936,8	490517,4	458110,5
4. Διανεμόμενες Ειδικές Δημόσιες Δαπάνες σε Υπηρεσίες ⁽²⁾	133960,2	1098	5257,2	10392,1	13943,6	14343,7	26049,3	25810,1	37066,2
5. «Ιδιωτικό Εισόδημα Aaron-Mc'Guire (5+4)	2191145,5	7410,6	70681,0	150520,0	214643,4	246400,2	489986,1	516327,5	495176,7

(1) Βλέπε Πίνακα 5 γρ. 3

(2) Συμπεριλαμβάνει το ύψος των δαπανών των κατηγοριών 1,2,7,13,14 του πίνακα 11

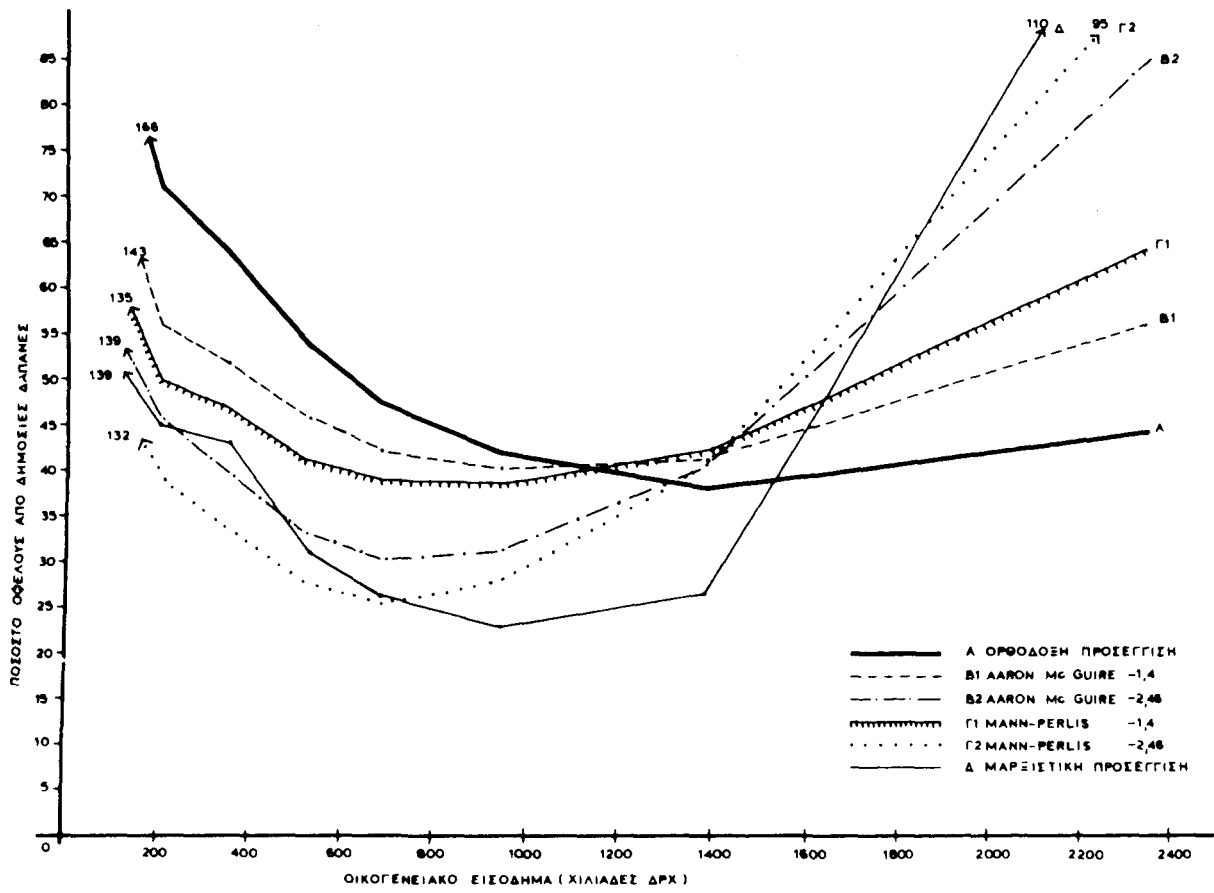
(3) Συμπεριλαμβάνει το ύψος των δαπανών των κατηγοριών 3,4,5,6,8,9,10,11,12,15 του Πίνακα 6

(4) Συμπεριλαμβάνει το ύψος των δαπανών των κατηγοριών 3,4,5,6,8,9,10,11,12,15 του πίνακα 11.

ΠΙΝΑΚΑΣ 14

**Ποσοστιαία Κατανομή Γενικών και Διαχεόμενων Ποσά Ειδικών Δημόσιων Αγαθών, προς το Εισόδημα (ΑΕΠ)
(Υπόθεση Β: Ειδικά Δημόσια Αγαθά με Διάχυση)**

Κατηγορία Προσέγγισης	Συνολικά ποσά (Εκ. Δρχ.)	Εισοδηματικά κλιμάκια (Χιλ. Δρχ.)							
		Μέχρι 120	121-270	271-420	421-580	581-750	751-1090	1091-1620	1621 και άνω
A. Ορθόδοξη Προσέγγιση	612204,5	26,78	26,78	26,78	26,78	26,78	26,78	26,78	26,78
B1 Aaron Mc'Guire Προσέγγιση (Ελαστικότητα 1,4)	612204,5	3,69	11,83	15,33	18,90	21,83	25,40	29,83	38,35
Γ1 Mann Perlis Προσέγγιση (Ελαστικότητα 1,4)	612204,5	3,22	11,61	15,15	18,79	21,97	25,72	30,34	37,58
B2 Aaron Mc'Guire Προσέγγιση (Ελαστικότητα 2,46)	612204,5	0,09	1,36	3,22	6,20	9,88	16,37	28,92	66,81
Γ2 Mann Perlis Προσέγγιση (Ελαστικότητα 2,46)	612204,5	0,07	1,33	3,18	6,19	10,05	16,87	30,05	65,02
Λ. Μαρξιστική Προσέγγιση	612204,5	0,41	0,67	6,56	3,82	5,55	8,02	15,13	92,56

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2: ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΟΦΕΛΟΥΣ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ (ΥΠΟΘΕΣΗ Β: ΕΙΔΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ ΜΕ ΔΙΑΧΥΣΗ)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. AARON, H., M. McGUIRE (1970) «Public Goods and Income Distribution» *Econometrica*, vol. 38 N. 6 σελ... 907-928
2. AARON, H. and M. McGUIRE (1976) «Reply to Geoffrey Brennan» *The Distributional Implication of Public Goods» Econometrica*, vol. 44 N. 2 σελ. 401-404
3. BRENNAN G. (1976) «The Distributional Implication of Public Goods» *Econometrica*, vol. 44 N. 2
4. BROWN, C.W., P.M. JAKSON «Public Sector Economics» Martin Robertson, Oxford
5. ΓΚΑΜΑΛΕΤΣΟΣ, Θ. Γ. (1975) «Διακλαδική Ανάλυση Δαπανών Ιδιωτικής Κατανάλωσης της Ελληνικής Οικονομίας» ΚΕΠΕ Σειρά ειδικών Μελετών Α' No. 3.
6. COL K. J. CAMERON, C. EDWARDS (1983) «Why Economists Disagree. The Political Economy of Economics» Longman, London
7. COWLING K. (1982) «Monopoly Capitalism» Macmillan press, London
8. EDWARDS, C. (1985) «The Fragmented World» Methuen, London
9. FRIEDMAN, M. (1962) «Capitalism and Freedom» University of Chicago Press, Chicago
10. FRIEDMAN, M. and P. FRIEDMAN (1980) «Free to Choose» Penguin Books
11. GILLESPIE W.I. (1976) «On the Redistribution of Income in Canada» *Canadian Tax Journal*, No. 124
12. HANNAH L. and J.A. KAY (1977) «Concentration in Modern Industry» Macmillan Press, London
13. HAYEK, F.A. (1944) «The Road to Serfdom» University of Chicago Press, Chicago
14. HIRSCHMAN A.O. (1964) «The Paternity of an Index» *American Economic Review*.
15. ΚΑΛΕΤΣΚΙ Μ. (αχρονολόγητο) «Θεωρία της Οικονομικής Δυναμικής» Μετάφραση Ν. Ξαματάκη, Έκδοση Gutenberg, Αθήνα
16. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑΣ Δ.Π. (1979) «Οικονομικές Λειτουργίες του Κράτους». Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
17. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑΣ Δ.Π. (1981) «Οι Δημοσιονομικοί Θεσμοί» Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
18. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑΣ Δ.Π. (1978) «Η Φορολογική Εκμετάλλευση στην Ελλάδα» Περιοδικό «Ο Πολίτης»
19. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑΣ Δ., Θ. ΠΑΚΟΣ (1986) «Κοινωνικές και Οικονομικές Ανισότητες» στο «Η Ελλάδα σε Εξέλιξη» Εξάντας
20. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑΣ Δ.Π., Θ.Β. ΠΑΚΟΣ (1987) «Η κατανομή του φορολογικού βάρους στην Ελλάδα: 1982» Δημοσιεύεται στον παρόντα τόμο
21. ΛΑΜΠΡΙΝΙΔΗΣ Μ.Ι. (1985) «Υφεση Πληθωρισμός και Οικονομική Πολιτική: Μαρξιστικές Ερμηνείες». Εκδόσεις Α. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα
22. MAITAL S. (1973) «Public Goods and Income Distribution some Further Results» *Econometrica*, Vol. 41 No. 3, σελ. 161-168
23. MAITAL S (1975) «Apportionment of Public Goods Benefits to Individuals» *Public Finance*, Vol XXX No. 3 σελ. 392-416
24. MANN A.J., D. PERLIS (1977) «Utility Functions, Public Goods and Income Redistribution» *Public Finance Quarterly* Vol. 5 No. 1, σελ. 9-22
25. MERA K. (1969) «Experimental Determination of Relative Marginal Utilities» *Quarterly Journal of Economics* Vol. 83, σελ. 464-477
26. MUSGRAVE, R.A., K.E. CASE and H. LEONARD (1974) «The Distribution of Fiscal Burdens and Benefits» *Public Finance Quarterly* No. 2 σελ. 259-311
27. Ο' CONNOR J. (1977) «Η Οικονομική κρίση του Κράτους» Μετ. Δ. Σιβροπούλου Εκδ. Παπαζήση Αθήνα
28. Ο' HIGGINS M. and P. RUGGLES (1981) «The Distribution of Public Expenditure and Taxes among Households in the United Kingdom» *The Review of Income and Wealth*.
29. PEPPARD, D.M. Jr. (1976) «Toward a Radical Theory of Fiscal Incidence» *The Review of Radical Economics*, Vol. 8 No. 3

30. POWELL A.A. et al (1968) «A Multi-Sectoral Analysis of Consumer Demand in the Post-War Period» *Southern Economic Journal* Vol. XXXV, Vol 2 σελ. 109-120
31. REYNOLDS. M. and E. SMOLENSKY (1977) «Pos-Fisc Distributions of Income in 1950, 1961 and 1970» *Public Finance Quarterly* Vol 5 No. 4 σελ. 419 432
32. RIMMER D. (1973) «Macromancy» *Hobart Paper* No. 55- Institute of Economic Affairs. London
33. SAHOTA G.S. (1977) «The Distribution of the Benefits of Public Expenditure in Panama» *Public Finance Quarterly* Vol. 5 No. 2 σελ. 203-230
34. SATO K. (1972) «Additive Utility Functions with Double-log Consumer Demand Functions» *Journal of Political Economy*. Vol. 80 No. 1 σελ. 102-124
35. ΣΤΑΜΑΤΗΣ Γ. (1984) «Μη Αναπαραγωγικές Δαπάνες, Κρατικές Δαπάνες Κοινωνική Αναπαραγωγή και Κερδοφορία του Κεφαλαίου» *Περιοδικό «Θέσεις»*
36. ΣΤΑΥΡΙΝΟΣ Β. Γ. (1976) «Ανάλυση της Ζήτησης Καταναλωτικών Αγαθών στην Ελλάδα» Διδακτορική Διατριβή Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα
37. STEINER P.O. (1974) «Public Expenditure Budgeting» στο A. SLINDER, R. SOLOW, G. BREAK, P. STEINER, D. NETZER. «The Economics of Public Finance», The Brooking Institution Washington
18. YAFFE D. (1973) «The Marxian Theory of Crises. Capital and the State» *Economy and Society*